सर्वोत्कृष्ट संस्थेसाठी कॉमनवेल्थ ऑफ लर्निंगच्या आंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता पुरस्काराने दोन वेळा सन्मानित

मनुष्यबळ विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे 'स्वच्छ कॅम्पस रँकिंग २०१९' मानांकन प्राप्त

ज्ञानगंगा घरोघरी

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

नॅक मानांकित 'अ' श्रेणी

www.ycmou.ac.in

मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा

समंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C08)

माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक सत्र – जानेवारी २०२५

विद्यापीठ गीत

एक प्रतिज्ञा असे आमुची ज्ञानाची साधना ।
चिरंतन ज्ञानाची साधना ।
ज्ञान हेच संजीवन साऱ्या जगताच्या जीवना ॥ धृ ॥

ज्योत जागवू सुजाणतेची सकलांच्या अंतरी ।
तीच निवारील पटल तमाचे प्रभात सूर्यापरी ।
ज्ञानच देउळ, ज्ञानच दैवत, प्रगतीच्या पूजना ॥ १ ॥

नव्या युगाचा नव्या जगाचा ज्ञान धर्म आहे ।
त्यातच अमुच्या उजळ उद्याचे आश्वासन राहे ।
मुक्त करिल तो परंपरेच्या बंदिघरातुन मना ॥ २ ॥

हाच मंत्र नेईल आम्हाला दिव्य भविष्याकडे ।
न्यायनीतीचे पाऊल जिथे भेदाशी ना अडे ।
जे जे मंगल पावन त्याची जेथे आराधना ॥ ३ ॥

कुसुमाग्रज

निर्मिती
प्रा. नागार्जुन वाडेकर
संचालक, मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा,
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

निर्मिती सहाय्य
प्रमोद वाघ
शैक्षणिक संयोजक (मानसशास्त्र), मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा,
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

© २०२५ यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

- प्रथम प्रकाशन : जानेवारी, २०२५
- अक्षरजुळणी : गुलाब घाटाळ, मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा
- प्रकाशक : दिलीप भरड, कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२ २२२

समंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C08): माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक सत्र - जानेवारी २०२५

अनुक्रमणिका

१. मुक्त विद्यापीठाचा परिचय
    १.१ मुक्त विद्यापीठाची उद्दिष्टे
२. विद्याशाखेचा परिचय
    २.१ विद्याशाखेची उद्दिष्टे
    २.२ विद्याशाखेची ठळक वैशिष्टये
३. शिक्षणक्रमाविषयी
    ३.१ शिक्षणक्रम संरचना
    ३.२ अध्ययन पद्धती
    ३.३ प्रवेश-प्रक्रिया
    ३.४ प्रवेश – पात्रता
    ३.५ शिक्षणक्रम शुल्क
    ३.६ कालावधी
    ३.७ माध्यम
    ३.८ मूल्यमापन प्रक्रिया
    ३.९ श्रेयांक
४. नोंदणी प्रक्रिया
५. विभागीय केंद्रे
६. अभ्यासकेंद्रे / विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रे
७. विशेष सूचना / संपर्कासाठी

परिशिष्टे

परिशिष्ट १ : उमेदवार / विद्यार्थी करारनामा (इंग्रजी आणि मराठी)
परिशिष्ट २ : गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजना नियमावली
परिशिष्ट ३ : विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे (युजीसीचे) मान्यतापत्र (२००४)
परिशिष्ट ४ : मुक्त विद्यापीठाच्या पदव्या व पदविकांना समकक्षता व शासनमान्यता यासंदर्भातील महाराष्ट्र शासनाचा शासन निर्णय
परिशिष्ट ५ : पूर्वतयारीनंतर पदवी प्राप्त केल्यास १० वी / १२ वी समकक्षतेबाबतचा शासन निर्णय
परिशिष्ट ६ : एकापेक्षा अधिक शिक्षणक्रमांना प्रवेश घेता येण्याबाबतचे दूरशिक्षण मंडळाचे ज्ञापन
परिशिष्ट ७ : विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे (युजीसीचे) मान्यता पत्र
परिशिष्ट ८ : विद्यार्थी सहाय्यता आणि विद्यार्थी कल्याण योजना
परिशिष्ट ९ : संमंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रमाचा पाठ्यक्रम
परिशिष्ट १०: कृतीसत्रांचे वेळापत्रक

०१. मुक्त विद्यापीठाचा परिचय

'मुक्त विद्यापीठ' ही संकल्पना नवी असून जगभरात तिचा सर्वत्र स्वीकार झाला आहे. विविध कारणांमुळे अनेकांना शिक्षण अर्धवट सोडावे लागते. ग्रामीण भागांना शैक्षणिक सुविधांचा अभाव असल्यामुळे, तसेच नोकरी - व्यवसायामुळे पुढील शिक्षण घेण्याची इच्छा असूनही ज्यांना शिक्षणापासून वंचित राहावे लागते, त्यांना उच्च शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देण्याच्या ध्येयाने मुक्त विद्यापीठे कार्यरत झाली आहेत. सन १९६९ मध्ये जगातील पहिले मुक्त विद्यापीठ इंग्लंडमध्ये स्थापन झाले. त्या पाठोपाठ चीन, जपान, कॅनडा, थायलंड, श्रीलंका, पाकिस्तान, बांगलादेश अशा अनेक देशांमध्ये मुक्त विद्यापीठे स्थापन झाली असून याद्वारे विविध शिक्षणक्रमांच्या संधी समाजातील इच्छुकांना दिल्या जात आहेत. भारतात १९८२ मध्ये हैद्राबाद (आंध्रप्रदेश) येथे पहिले मुक्त विद्यापीठ स्थापन झाले. सन १९८५ मध्ये केंद्र सरकारने राष्ट्रीय पातळीवर 'इंदिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठ' दिल्ली येथे स्थापन केले. त्यानंतर राजस्थान, बिहार, महाराष्ट्र, मध्य प्रदेश, गुजरात, कर्नाटक, पश्चिम बंगाल, उत्तरप्रदेश, तामिळनाडू, छत्तीसगढ, आसाम, उत्तराखंड, ओरिसा, पंजाब, केरळ या राज्यांत मुक्त विद्यापीठे कार्यरत झाली आहेत.

महाराष्ट्राला सामाजिक, शैक्षणिक परिवर्तन घडवणाऱ्या विचारवंतांची परंपरा लाभलेली आहे. महात्मा जोतिबा फुले, क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले, राजर्षी शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, डॉ. पंजाबराव देशमुख, कर्मवीर भाऊराव पाटील, स्वामी रामानंद तीर्थ यांनी शिक्षणासाठी अमूल्य योगदान दिले आहे. त्यांचा वारसा घेऊन खेड्यापाड्यापर्यंत उच्च शिक्षण पोहोचवण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्रातल्या इतर विद्यापीठांप्रमाणेच दि. १ जुलै १९८९ रोजी महाराष्ट्र शासन विधिमंडळाच्या क्रमांक XX (1989) अन्वये मुक्त विद्यापीठाची स्थापना करण्यात आली. आधुनिक महाराष्ट्राचे जनक यशवंतराव चव्हाण यांचे नाव या विद्यापीठास देण्यात आले आहे. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ हे भारतातले पाचवे आणि महाराष्ट्रातले पहिले मुक्त विद्यापीठ आहे. विद्यापीठाचे मुख्यालय नाशिक येथे असून संपूर्ण महाराष्ट्र राज्य हे या विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र आहे. विद्यापीठाच्या ८ विभागीय केंद्रांच्या माध्यमातून संपूर्ण महाराष्ट्रभरातील २४०० पेक्षा अधिक अभ्यासकेंद्र / सहाय्यता केंद्र जोडलेली आहेत.

विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या (यूजीसी) कायदा कलम 12 (ब) अन्वये यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाला मान्यता प्राप्त झाली आहे. त्यानुसार महाराष्ट्र राज्य विधीमंडळ आणि विद्यापीठ अनुदान आयोग यांनी विद्यापीठास प्रमाणपत्र, पदविका, पदवी, पदव्युत्तर पदवी तसेच संशोधन शिक्षणक्रम राबविण्यास अनुमती दिलेली आहे. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ अनेक नामांकित राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय शैक्षणिक संस्थांचे सदस्य आहे. विद्यापीठाला सर्वोत्कृष्ट संस्थेसाठी कॉमनवेल्थ ऑफ लर्निंगच्या आंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता पुरस्काराने दोनवेळा सन्मानित करण्यात आले आहे. तसेच नुकतीच नॅक मानांकित 'अ' श्रेणी प्राप्त झाली आहे.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ देशातील सर्व मान्यताप्राप्त विद्यापीठांशी समकक्ष आहे. महाराष्ट्र शासन व शासनाच्या मान्यताप्राप्त असलेल्या सर्व सरकारी, निमसरकारी, खाजगी संस्था, विविध मंडळे इत्यादींमधील नोकऱ्यांसाठी, नोकरीत बढती मिळण्याकरिता तसेच पुढील शिक्षणासाठी या विद्यापीठाच्या पदव्या इतर विद्यापीठांच्या पदव्यांप्रमाणेच समकक्ष आहेत. महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा आयोगाने त्यांच्या परीक्षांसाठी यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे विद्यार्थी पात्र असल्याचे यापूर्वीच घोषित केले आहे. आजपर्यंत विद्यापीठाचे अनेक विद्यार्थी केंद्रीय तथा राज्य लोकसेवा आयोगाच्या विविध स्पर्धा परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत.

राष्ट्राच्या व राज्याच्या विकास आराखड्यांशी समन्वय साधून, आपल्या विकासविषयक गरजांना अनुरूप विविध शिक्षणक्रम उपलब्ध करून देणे हे मुक्त विद्यापीठांचे ध्येय आहे. तसेच बदलते तंत्रज्ञान व त्या अनुषंगाने बदलणाऱ्या जीवनप्रणालीशी समायोजन साधण्याकरिता समाजाला ज्ञानात्मक आधार पुरविणारे शिक्षणक्रम विकसित करण्यावर मुक्त शिक्षणपध्दतीचा भर आहे. त्यामुळे 'आयुष्यभरासाठी शिक्षण', 'काम करता-करता शिक्षण', 'नोकरी व्यवसायाला आधारभूत ठरणारे कौशल्याधिष्ठित शिक्षण' ह्या संकल्पना प्रत्यक्षात आणून अध्ययनशील समाजाच्या जडणघडणीत विद्यापीठ सहभागी आहे.

'ज्ञानगंगा घरोघरी' विद्यापीठाचे ब्रीदवाक्य असून 'लोकविद्यापीठ' होण्याकडे वाटचाल करीत आहे. समाजाच्या तळागाळातील सर्वांपर्यंत गरजेनुसार शिक्षण पोहचविणे विद्यापीठाचे उद्दिष्ट आहे. मुख्यालय, विभागीय केंद्रे, जिल्हा केंद्रे, अभ्यासकेंद्रे, कार्यस्थळ यांच्यामार्फत विद्यापीठाचे विविध शिक्षणक्रम ग्रामीण, शहरी तसेच आदिवासी भागांतील सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचविण्याचे प्रयत्न केले जात आहेत. मातृभाषेतून शिक्षण उपलब्ध करून देण्याचे या विद्यापीठाचे धोरण असून 'लोकभाषेला ज्ञानभाषेचा दर्जा प्राप्त करून दिला पाहिजे' या यशवंतराव चव्हाण यांच्या शैक्षणिक तत्त्वज्ञानाला अनुसरून हे विद्यापीठ काम करीत आहे.

१.१ मुक्त विद्यापीठाची उद्दिष्टे

१. समाजातल्या शेवटच्या स्तरापर्यंत 'ज्ञानगंगा' पोचवून तसेच शहरी, ग्रामीण व मागास भागातील कष्टकरी, गृहिणी व अन्य प्रौढांना त्यांच्या गरजा लक्षात घेऊन सर्वसाधारण पदवी शिक्षण, व्यावसायिक, तांत्रिक व इतर शिक्षण-प्रशिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देणे. म्हणजेच समाजातील विविध स्तरांमधील ज्ञानात्मक विषमता दूर करण्याचे माध्यम म्हणून कार्य करणे.

२. वय, कालावधी व प्रवेश पात्रतेच्या नियमांचे जोखड दूर करून शिकण्याची इच्छा असणाऱ्या सर्वांना सहजपणे शिक्षण घेता येईल अशी लवचिक व उपक्रमशील मुक्त शिक्षणपध्दती विकसित करणे.

३. पारंपरिक विद्यापीठातील शिक्षण अपूर्ण राहिलेल्या व्यक्तींना त्यांनी पूर्ण केलेल्या शैक्षणिक भागाचे मूल्य विचारात घेऊन मुक्त विद्यापीठाच्या उपलब्ध शिक्षणक्रमात (Credit Transfer System) व पुढील शिक्षणाच्या वाटा मोकळ्या करणे.

४. अनौपचारिक व निरंतर शिक्षणामार्फत तसेच शैक्षणिक विस्तार सेवांच्या उपक्रमांतून विविध कला-कौशल्यांचा विकास करण्याकरिता गुणात्मक शिक्षण उपलब्ध करून देणे, बदलत्या तंत्रज्ञानाशी समायोजित होण्यासाठी प्रौढांना नव्या तंत्रज्ञानाचे प्रशिक्षण देणे, भारताच्या आणि विशेषत: महाराष्ट्राच्या कला-परंपरा, सांस्कृतिक संचित आणि सामाजिक प्रबोधनाचा वारसा यांचे जतन व संवर्धन करण्याकरिता तसेच राष्ट्रीय एकात्मता व व्यक्तित्वाचा एकत्र विकास साधण्याकरिता विविध शिक्षणक्रम विकसित करणे.

५. केवळ शासकीय अनुदानावर अवलंबून न राहता आपल्या प्रशासकीय खर्चाच्या बाबतीत स्वावलंबी होण्यावर भर देऊन त्याकरिता खाजगी व सामाजिक संस्थांचा वित्तीय सहभाग मिळविणे, तसेच संगणकादी आधुनिक उपकरणांचा प्रभावी उपयोग करून किफायतशीर व गुणवत्ताधिष्ठित कार्यप्रणाली विकसित करणे.

२.० विद्याशाखेचा परिचय

मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखेत मानवी मूल्यांसह मानवनिर्मित कला, भाषा, साहित्य, सर्जनशीलता, तसेच कुटुंबसंस्था, राज्यसंस्था, अर्थसंस्था इ. विविध संस्थांच्या रचना, तत्त्वज्ञान, इतिहास व परंपरांचा अभ्यास केला जातो. २१व्या शतकातील जागतिक आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी बौद्धिक पूर्वतयारी करणे आणि अध्ययनशील समाजासाठी शैक्षणिक संसाधनांचा विकास करणे हे या विद्याशाखेचे ध्येय आहे. व्यक्ती विकासावर भर देणे, व्यक्तीच्या सर्वांगीण विकासासाठी सहाय्यभूत ठरणे व व्यक्तिला प्रगतीपथाकडे नेणे ही या विद्याशाखेतील अभ्यासक्रमांची वैशिष्ट्ये आहेत.

२.०.१ विद्याशाखेची उद्दिष्टे

मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखेची उद्दिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. विद्यार्थीकेंद्री शिक्षणक्रम विकसित करणे.
२. मुक्त शिक्षण प्रणालीनुसार लवचिक अध्ययन व अध्यापन पद्धतींचा अवलंब करणे.
३. समाजातील अद्याप शिक्षण पोहोचले नाही अशा दुर्लक्षित घटकांपर्यंत शिक्षण पोहचविणे.
४. विद्यार्थ्यांला मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे ज्ञानशाखेतील शिक्षणास प्रोत्साहित करणे.
५. नवज्ञानाधारित समाजनिर्मिती करणे.
६. दूरशिक्षणाद्वारे जनसामान्यांपर्यंत पोहोचून लोकविद्यापीठ घडविणे.

२.०.२ विद्याशाखेची ठळक वैशिष्टये

१. जगभरातील विविध संस्कृती, राष्ट्र-राज्यांच्या जडणघडणीचा, परंपरांचा इतिहास इत्यादींचा प्रमाणपत्र, पदविका, पदवी, पदव्युत्तर पदवी, पीएच.डी. शिक्षणक्रमांचा समावेश.
२. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, मानवी हक्क इत्यादी मूल्ये तसेच पर्यावरणरक्षणादी चळवळी, मानवी विकास निर्देशांक, शाश्वत विकासाची उद्दिष्ट्ये इत्यादी जागतिक कल्याणकारी संघटनांच्या कार्याचा समावेश.
३. स्त्रियांचे सबलीकरण, वंचितांच्या अस्मितेचे लढे, भाषा, धर्म, प्रदेशांच्या विविधतेतून एकतेसाठी रचलेले नमुना-दर्श यांचा अंतर्भाव.
४. जागतिकीकरण आणि स्थानिक विकासाची सांगड अशा विविध आशयसूत्रांचा अभ्यासक्रमांमध्ये समावेश.

५. ग्रंथालय व माहितीशास्त्र, वृत्तपत्रविद्या व जनसंज्ञापन, गांधी विचारदर्शन, मानवी हक्क, ग्राहक संरक्षण अशा विशेष विषयांवर स्वतंत्र शिक्षणक्रम.
६. सिद्धांत आणि व्यवहार यांची सांगड घालणारे उपयोजित अभ्यासक्रम.
७. व्यक्तीच्या सर्जनशीलतेला व कल्पकतेला वाव देणारे अपारंपरिक अभ्यासक्रम.
८. व्यक्तिमत्त्व विकासआणि व्यावसायिक यशासाठी पूरक कौशल्यांना वाव देणारे अभ्यासक्रम.
९. स्वयं-अध्ययनासाठी लागणाऱ्या नावीन्यपूर्ण कौशल्यांचे शिक्षण.
१०. पायाभूत अभ्यासक्रमात विविध संकल्पनांचे स्पष्टीकरण देण्यावर भर.
११. स्वयंअध्ययन पुस्तके, स्वाध्याय, क्षेत्रीय कार्य, प्रकल्प अभ्यास, वेबमाध्यमातून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शक सेवा व शैक्षणिक साहाय्य.
१२. प्रत्येक शिक्षणक्रमात आवडीप्रमाणे निवड करता येतील असे पर्याय.

३.० अध्ययन पद्धती

३.१ अध्ययन पद्धती :

विद्यार्थ्यांना नियमित महाविद्यालयात जाऊन शिक्षण घेता येत नाही, तसेच अध्ययन करण्यासाठी पूर्ण वेळ देता येत नाही, अशा विद्यार्थ्यांसाठी मुक्त विद्यापीठाने स्वतंत्रपणे अध्ययन पद्धती विकसित केलेली आहे. त्यात पुढील घटकांचा समावेश असेल.

- स्वयं-अध्ययनाधिष्ठित पाठ्यपुस्तके
- तज्ज्ञ प्राध्यापकांचे संपर्कसत्रात मार्गदर्शन
- अध्ययन कालांतर्गत मूल्यमापनाची सोय
- आवश्यक तेथे प्रात्यक्षिकांची संधी

अध्ययन पद्धतीत विद्यार्थ्यांना केवळ अभ्यासक्रमाचा तपशील न देता, त्यावरील अध्ययन पुस्तकांचा संचही देण्यात येतो. प्रवेश शुल्कामध्ये निवडक अध्ययन पुस्तके देण्यात येतात व ती विद्यार्थ्याला स्वतःकडे कायम ठेवता येतात. सदर अध्ययन साहित्याची सॉफ्ट कॉपी विद्यापीठाच्या www.ycmou.ac.in **OR** www.ycmou.digitaluniversity.ac.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे. विद्यार्थ्यांनी त्याचा उपयोग करावा ही स्वयं अध्ययन पुस्तके अन्य पुस्तकांपेक्षा वेगळ्या पद्धतीने लिहिलेली असतात. या पुस्तकांमध्ये एका वाचनात समजावून घेता येईल, अशा प्रकारे विषयांची छोट्या-छोट्या घटकांत विभागणी केलेली असते. उदाहरणार्थ आलेख, चित्रे, उदाहरणे इत्यादींच्या साहाय्याने विषयांची मांडणी सुबोधपणे करण्यात येते. विद्यार्थ्यांचे अध्ययन सुलभपणे व्हावे या दृष्टीने अशा पुस्तकांची छपाई करण्यात आलेली असते. पुस्तकात प्रत्येक पृष्ठावर दोन्ही बाजूंना मोठा समास सोडलेला असतो. कोऱ्या जागेत विद्यार्थी ठळक मुद्दे लिहून ठेवू शकतो, त्याला येणाऱ्या शंकांची नोंद करून ठेवू शकतो. अभ्यासविषयाची आवृत्ती करताना या नोंदींची व टिपणांची त्याला मदत होते. तसेच पाठ्यांशाखाली काही प्रश्न दिलेले असतात, तो भाग वाचून झाल्यावर हे प्रश्न विद्यार्थ्यांने सोडविल्यास तो भाग आपल्याला कितपत समजला ह्याचा त्याला स्वतःलाच पडताळा घेता येतो. जर त्याला काही प्रश्न सोडविता आले नाहीत, तर त्याने तो भाग पुन्हा वाचून उत्तरे मिळवायची असतात. एवढे करूनही काही प्रश्नांची उत्तरे मिळाली नाही तर ते प्रश्न नोंदवून ठेवावेत व विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावरील संपर्कसत्रात मार्गदर्शक / प्राध्यापक (संमंत्रक - Counsellor) यांच्याशी चर्चा करून त्या प्रश्नांची उत्तरे मिळविता येतील.

विद्यार्थ्यांला आपल्या जवळच्या ठिकाणचे अभ्यासकेंद्र / विद्यार्थी सहाय्यता केंद्र निवडता येते. अभ्यासकेंद्रावर / विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर प्रत्येक अभ्यासक्रमासाठी सामान्यतः सुट्टीच्या दिवशी संपर्कसत्रे घेण्यात येतात. या संपर्कसत्रात सबंधित विषयातील तज्ज्ञ मार्गदर्शक (प्राध्यापक) विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करतात. संपर्कसत्रातील मार्गदर्शन केवळ व्याख्यानांच्या स्वरूपाचे असत नाही. मार्गदर्शकांच्या माध्यमातून आपल्या प्रश्नांची / शंकांची उत्तरे मिळविणे, कठीण विषयावर आयोजित चर्चा, परिसंवाद यात सहभाग घेणे तसेच अंतर्गत मूल्यमापनातील आपल्या प्रगतीविषयी माहिती मिळविण्यासाठी विद्यार्थ्यांनी संपर्कसत्रांना उपस्थित राहावे.

विद्यार्थ्यांनी वरील सर्व अध्ययन सुविधांचा जास्तीत-जास्त उपयोग करून घेऊन स्वतःची अभ्यासपद्धती तयार करावी. आपल्याकडे अभ्यासासाठी असलेला वेळ लक्षात घेऊन वेळेचा नियोजनपूर्वक उपयोग करावा. केवळ पाठांतराद्वारे केलेला

अभ्यास हा खरा अभ्यास नसून विषयाचे सुस्पष्ट आकलन होणे व त्याचा योग्य ठिकाणी उपयोग करता येणे, हे चांगल्या अभ्यासपद्धतीचे मर्म आहे. त्यामुळे प्रात्यक्षिके व सराव यांवर भर देऊन विद्यार्थ्यांनी अभ्यास करावा अशी अपेक्षा आहे सदर शिक्षणक्रम हा कृतिसत्रातून संमंत्रणाद्वारे प्रशिक्षणावर भर देणारा आहे. प्रत्यक्ष आंतरक्रियात्मक संपर्क कसा साधावा? याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांना प्राप्त व्हावे यासाठी सर्व कृतिसत्रांतून भर दिला जाईल. विद्यार्थ्यांना स्वयं-अध्ययनासाठी काही पुस्तके दिली जातील. त्याचप्रमाणे काही संदर्भ पुस्तकांची शिफारस केली जाईल. विविध ग्रंथालयांचा आधार घेऊन विद्यार्थ्यांनी स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करावयाचे आहे. संदर्भग्रंथ विद्यार्थ्यांनी स्वतः मिळवावयाचे आहेत.

शिक्षणक्रमातील स्वाध्याय तसेच प्रात्यक्षिक कार्यासंबंधी संकल्पना स्पष्ट होण्यासाठी विद्यापीठातर्फे प्रत्येक विद्यार्थ्यास खालील (पुस्तके) अध्ययन साहित्य संच दिला जाईल. (जोपर्यंत छापील अध्ययन साहित्य उपलब्ध होत नाहीत तोपर्यंत वेबसाईटवरील https://drive.google.com/drive/folders/1OVX7mBQ5KkrYbDaN5Ka1e4qj1kDUTl6M
PDF चा वापर करावा.)

१. प्रौढ व निरंतर शिक्षण
२. अनौपचारिक शिक्षण
३. मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण
४. संमंत्रण : तंत्र व मंत्र
५. प्रथम वर्ष बी.ए./बी.कॉम. संमंत्रक मार्गदर्शिका

वरील पाच पुस्तकांचा वापर करून 'दूरशिक्षण (OPN041) मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण (OPN042) आणि 'संमंत्रण कौशल्ये (OPN043) या तीन अभ्यासक्रमाचे स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण करायाचे आहे. त्याचप्रमाणे 'विद्यार्थ्यासाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन व मार्गदर्शन (OPN065) आणि 'सर्वसाधारण मानासशात्रीय समुपदेशन (OPN066) य दोन अभ्यासक्रमासाठी संदर्भ-पूरक पुस्तकांची सूची य माहितीपुस्तीकेमध्ये (परिशिष्ट ८.१) दिलेली आहे. त्यानुसार, सदर पुस्तके मिळवून याअभ्यासक्रमाचे स्वाध्याय पूर्ण करण्याची जबाबदारी विद्यार्थ्यांची असेल.

क्षमता विकास :

प्रस्तुत शिक्षांक्रमामध्ये समाविष्ठ असलेले अभ्यासक्रम हे दूर व मुक्त शिक्षण प्रणाली, प्रौढ-निरंतर- अनौपचारिक शिक्षण, संमंत्रण तंत्रे व साधने, विद्यार्थी तसेच अन्य गटांसाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन अशा वेगवेगळ्या संकल्पनांशी संबंधित आहेत. त्याचबरोबर या सर्व संकल्पनांचा दूरशिक्षण प्रणालीमध्ये वापर आणि उपयुक्तता या प्रमुख उद्देशाने प्रस्तुत अभ्यासक्रम समाविष्ट केलेले आहेत.

या शिक्षणक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या दूर व मुक्त शिक्षण प्रणालीसाठी आवश्यक असणाऱ्या संमंत्रण क्षमताच विकास होणे अपेक्षित आहे. त्याचप्रमाणे, विविध घटकांच्या मानसशास्त्रीय समुपदेशन प्रक्रियेशी संबंधित क्षमता नव्याने विकसित होण्यास तसेच पूर्वी असलेल्या क्षमता वृद्धिंगत होण्यास मदत होईल. एकंदरीत या शिक्षणक्रमाद्वारे मानवी आधार देण्याची क्षमता समोरच्या व्यक्तीच्या शैक्षणिक / व्यावसायिक समस्यांबाबत योग्य समुपदेशन क्षमता, नेतृत्व गुण तसेच निर्णयक्षमता प्राप्त होणे अपेक्षित आहे

३.१ श्रेयांक :

- मुक्त व दूरस्थ शिक्षणपद्धतीत या अध्ययनतासांचे मापन 'श्रेयांका' च्या परिमाणात केले जाते. सामान्यतः एका श्रेयाकांसाठी विद्यार्थ्यांला ३० ते ३५ घडयाळी तासांचा वेळ लागतो. एका श्रेयांकाच्या अध्ययन तासांचा अभ्यास म्हणजे पुस्तकांचे वाचन करणे, टिपणे काढणे, चर्चा करणे, मनन-चिंतन करणे, प्रश्नोत्तरे लिहिणे, संपर्कसत्रातील मार्गदर्शन, ध्वनि-चित्रफिती ऐकणे / पाहणे इत्यादींचा समावेश आहे.
- संमंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम प्रवेश घेतल्यापासून सहा महिने कालावधीचा आहे. शिक्षणक्रम बारा श्रेयांकांचा (Credit Points) असून तो विद्यार्थ्यांना संमंत्रणाची कौशल्ये प्राप्त करून देईल. हा शिक्षणक्रम विद्यार्थ्याला दूरशिक्षण क्षेत्रामध्ये संमंत्रण करण्यासाठी तज्ज्ञता मिळवून देईल.

४. शिक्षणक्रमाविषयी

४.१ शिक्षणक्रमाचा परिचय :

जागतिक स्तरावर मुक्त शिक्षणप्रणालीचा वेगाने विकास व विस्तार होत आहे. भारतात अनेक राज्यांध्ये मुक्त मुक्त शाळा व विद्यापीठे स्थापन झाल्या आहेत. पारंपरिक विद्यापीठामार्फतही दूरशिक्षण पद्धतीने विविध शिक्षणक्रम राबविले जात आहेत. अनौपचारिक शिक्षण देणाऱ्या संस्था, प्रौढशिक्षण संस्था, गैरसरकारी स्वयंसेवी संस्था यांच्यामार्फतही प्रबोधनाचे अनेक कार्यक्रम दूरशिक्षण पद्धतीने राबविले जात आहेत. वेगाने विकसित होत चाललेल्या दूरशिक्षण क्षेत्रात प्रशिक्षित मनुष्यबळाची संमंत्रक (कौन्सिलर्स) यांची मोठ्या प्रमाणावर गरज आहे. ही गरज भागविण्याच्या दृष्टीने सदर शिक्षणक्रमाची रचना करण्यात आलेली आहे.

प्रत्येकी एक दिवसाच्या चार पूर्णवेळ कृतिसत्रांमधून या शिक्षणक्रमात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन मिळेल. तसेच आठ स्वाध्याय, दोन प्रात्यक्षिक व एक अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल यांमधून विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन केले जाईल.

४.२ शिक्षणक्रमाची उपयुक्तता :

१. प्राथमिक व माध्यमिक स्तरावर सध्या कार्यरत असणाऱ्या शिक्षकांना हा शिक्षणक्रम पूर्ण केल्याने त्यांच्या अध्यापन कृतींमध्ये प्रभावी बदल घडवून आणता येतील.

२. ग्रामीण भागातील उपक्रमशील शिक्षकांना या शिक्षणक्रमातून विद्यार्थ्यांना अधिक कृतिशील बनविण्यासाठी कौशल्ये प्राप्त होतील.

३. अंगणवाडी सेविका / महिला बचतगट /आरोग्यसेविका / बालसंगोपन शिक्षणक्रम पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांना 'संमंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम' पूर्ण केल्यास दैनंदिन जीवनातील आंतरक्रिया अधिक प्रभावी करता येतील.

४. दूरशिक्षण क्षेत्रात सेवा देऊ इच्छिणाऱ्या संभाव्य कर्मचारी/शिक्षकांना अत्यंत उपयुक्त.

५. प्रौढशिक्षण संस्था/ जनशिक्षण संस्था/ गैरसरकारी स्वयंसेवी संस्था (NGO) / आरोग्य शिक्षणविषयक सेवा देणाऱ्या स्वयंसेवी संस्था यांधील कर्मचाऱ्यांची संप्रेषण व संमंत्रण कौशल्ये उंचावण्यास उपयुक्त.

६. सदर शिक्षणक्रम पूर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यास मुक्त विद्यापीठाच्या बी. एड. शिक्षणक्रमास प्रवेश घेताना दोन गुणांचा भारांक (प्रवेशास प्राधान्य) मिळेल.

७. पदव्युत्तर पदवीस्तरावर किमान द्वितीय श्रेणी (बी+) असणाऱ्या विद्यार्थ्याने सदर प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम यशस्वीपणे पूर्ण केल्यास मुक्त विद्यापीठाच्या विविध अभ्यासकेंद्रांवर संबंधित शिक्षणक्रमांसाठी संमंत्रक म्हणून काम करण्याची संधी मिळू शकते.

शिक्षणक्रमाची वैशिष्ट्ये :

१. प्रत्यक्ष कृतिसत्रातून संमंत्रणविषयक मार्गदर्शन.

२. प्रात्यक्षिक व स्वाध्यायांद्वारे तसेच अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल या घटकांद्वारे मूल्यमापन.

३. शिक्षणक्षेत्रात कारकीर्द करू इच्छिणाऱ्या संभाव्य शिक्षकांना अत्यंत उपयुक्त.

४.३ शिक्षणक्रमाची उद्दिष्टे आणि निष्पत्ती

शिक्षणक्रमाची उद्दिष्टे :

१. मुक्त शिक्षण प्रणालीसाठी प्रशिक्षित कुशल संमंत्रक तयार करणे .

२. संमंत्रकांचे संमंत्रण तंत्रांचे ज्ञान व कौशल्ये अद्ययावत करणे.

३. दूरशिक्षणासंबंधी सामाजिक जागरूकता निर्माण करणे.

४. अभ्यासक्रमाद्वारे प्रयोगशीलवृत्ती निर्माण करणे.

५. प्रभावी संवाद - कौशल्ये साधण्याची क्षमता निर्माण करणे.

६. संमंत्रकांमध्ये संशोधन वृती विकसीत करणे.

- **शिक्षणक्रमाची निष्पत्ति**

  हा शिक्षणक्रम पूर्ण केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना...

  १. मुक्त शिक्षण प्रणालीसाठी प्रशिक्षित कुशल संमंत्रक तयार होते.

  २. संमंत्रकांचे संमंत्रण तंत्रांचे ज्ञान व कौशल्ये अद्ययावत होते.

  ३. दूरशिक्षणासंबंधी सामाजिक जागरूकता निर्माण होते.

  ४. अभ्यासक्रमाद्वारे प्रयोगशीलवृत्ती निर्माण होते.

  ५. प्रभावी संवाद - कौशल्ये साधण्याची क्षमता निर्माण होते.

  ६. संमंत्रकांमध्ये संशोधन वृती विकसीत होते.

५. अभ्यासक्रम संरचना

सदर शिक्षणक्रमातील आशयाच्या संकल्पना स्पष्ट करण्यासाठी चार कृतिसत्रे होतील. त्यांचा तपशील खालीलप्रमाणे

अ) पहिले कृतिसत्र

पहिले कृतिसत्र पूर्ण एक दिवसाचे असेल. या कृतिसत्रात शिक्षणक्रमाची रचना, स्वरूप, महत्त्व स्पष्ट केले जाईल. दूरशिक्षण प्रणाली, मुक्त विद्यापीठाची कार्यप्रणाली, संमंत्रण संकल्पना, समुपदेशन – महत्त्व व उपयोग या संकल्पना स्पष्ट केल्या जातील. त्याचप्रमाणे स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक प्रश्न या संदर्भात मार्गदर्शन केले जाईल.

ब) दुसरे कृतिसत्र

दुसरे कृतिसत्र पूर्ण एक दिवसाचे असेल. या कृतीसात्रात प्रत्यक्ष संमंत्रण कसे करायाचे, विविध तंत्रज्ञानाचा संमंत्रणासाठी प्रभावी वापर कसा करावा, विद्यार्थी असेच अन्य घटकांसाठी समुपदेशन प्रक्रिया या संदर्भात मार्गदर्शन केले जाईल. तसेच विद्यार्थ्यांच्या प्रश्न – शंका - अडचणीं संदर्भात देखील मार्गदर्शन केले जाईल.

क) तिसरे कृतिसत्र

तिसऱ्या कृतिसत्रामध्ये प्रामुख्याने य शिक्षणक्रमातील मानसशास्त्राशी संबंधित दोन अभ्यासक्रमातील आशयाबद्दल संमंत्रण केले जाईल. मानसशास्त्राशी संबंधित अभ्यासक्रमाबाबत विद्यापीठाकडून अध्ययन साहित्य (पुस्तके) दिली जाणार नाहीत; तर संदर्भ-पूरक अध्ययन साहित्याची सूची माहितीपुस्तिकेमध्ये दिलेली आहे. सदर साहित्य मिळवून अभ्यास करण्याची जबाबदारी विद्यार्थ्यांची असेल. त्यामुळे तिसऱ्या, कृतिसत्रामध्ये केवळ मानसशास्त्राच्या अभ्यासक्रमावर आधारित संमंत्रण कार्य होणे अपेक्षित आहे.

ड) चौथे कृतिसत्र

चौथे कृतिसत्रदेखील पूर्ण एक दिवसाचे असेल. मुक्त विद्यापीठाच्या कोणत्याही शिक्षणक्रमातील एका अभ्यासक्रमासाठी होणाऱ्या संमंत्रण सत्राची तसेच कार्यपद्धतीची सविस्तर माहिती संकलित करण्यासाठी अभ्यासकेंद्राला प्रत्यक्ष भेट आणि सहभाग, अभ्यासकेंद्र संयोजक, सहायक, सहभागी विद्यार्थी यांचेशी चर्चा, निरीक्षणे, नोंदी असे या कृतिसत्राचे स्वरूप असेल. सदर अभ्यासकेंद्र भेटीचे नियोजन या शिक्षणक्रमाच्या केंद्र संयोजकाच्या मार्गदर्शनानुसार करायचे आहे या अभ्यासकेंद्र भेटीवर आधारित विद्यार्थ्यांनी त्यांचा अहवाल लिहून जमा करायचा आहे.

५.१. प्रवेश पात्रता

कोणत्याही मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची कोणत्याही विषयातील पदवी परीक्षा उत्तीर्ण.

टीप : प्रवेश पात्रता नसतानाही एखाद्या विद्यार्थ्याने प्रवेश घेतल्यास त्यास विद्यार्थीच सर्वस्वी जबाबदार राहील. शुल्क परत दिले जाणार नाही.

टीप : प्रवेश पात्रता नसतानाही एखाद्या विद्यार्थ्याने प्रवेश घेतल्यास त्यास तो विद्यार्थीच सर्वस्वी जबाबदार राहील. अशा विद्यार्थास प्रवेश शुल्क परत दिले जाणार नाही.

५.१.२ शिक्षणक्रमाचा कालावधी

मुक्त शिक्षणपद्धतीत विद्यार्थी काम करता-करता शिक्षण घेत असल्यामुळे अध्ययन-कालावधीबाबत लवचीक धोरण ठेवण्यात आले आहे. UGC notification of specification of degrees, 2014 आणि UGC (ODL Programmes & OL Programmes) Regulations, 2020 **नुसार प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम ०६ महिन्याचा असला तरी तो ०१ वर्षांपर्यंत पूर्ण करण्याची मुभा देण्यात आली आहे.** अभ्यास पूर्ण झालेला नसल्यास वर्षअखेरीस होणारी परीक्षा त्याच वेळेस देण्याची सक्ती नाही. वर्षातून दोन वेळा परीक्षेची संधी उपलब्ध असल्याने विद्यार्थी आपल्या सोयीने योग्य वेळी परीक्षा देऊ शकतो मात्र विद्यापीठ नियमाप्रमाणे आपणास परीक्षा अर्ज भरून परीक्षा देता येईल.

५.१.३ माध्यम

विद्यापीठातर्फे देण्यात येणारी पुस्तके मराठीत उपलब्ध असतील. मानसशास्त्राच्या अभ्याससुचविण्यात आलेली संदर्भ पुस्तके मराठी तसेच इंग्रजी भाषेमध्ये उपलब्ध आहेत. विद्यार्थी त्यापैकी सोयीची पुस्तके स्वतः मिळवून वापरू शकतात. स्वाध्याय, प्रात्यक्षिक तसेच अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल मराठी तसेच इंग्रजी भाषेमध्ये लिहून जमा करता येईल.

५.१.४ शिक्षणक्रम शुल्क

अ. क्र.	शुल्क तपशील	शुल्क रुपये
१.	माहितीपुस्तिका शुल्क	५०.००
२.	शैक्षणिक शुल्क	११००.००
३.	पात्रता शुल्क	१००.००
४.	नोंदणी शुल्क	२००.००
५.	ओळखपत्र शुल्क	१०.००
६.	ई-सुविधा शुल्क	६०.००
७.	विद्यार्थी सहाय्यता केंद्र / अभ्यासकेंद्र शुल्क	७००.००
	एकूण शुल्क दोन हजार दोनशे वीस रुपये मात्र	**२२२०.००**

एकूण शुल्क रु. २२२०/- विद्यार्थ्यांनी ऑनलाईन पद्धतीने विद्यापीठाच्या अधिकृत बँक खात्यात जमा करावयाचे आहे. ऑनलाईन पद्धतीशिवाय अन्य कोणत्याही पद्धतीने रक्कम स्वीकारली जाणार नाही. विद्यार्थ्यांनी अभ्यासकेंद्रावर कोणतेही शुल्क जमा करावयाचे नाही.

महत्त्वाचे : विद्यार्थ्याने नोंदणी रद्द केली वा अन्य कोणत्याही कारणाने शिक्षणक्रम शुल्क परत केले जाणार नाही.

❖ शिक्षणक्रम शुल्कासंबंधी सूचना

अर्जदाराने प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे एकत्रित भरणे अनिवार्य आहे. या शुल्कामाध्येच अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्राचे शुल्क समाविष्ट आहे. त्यामुळे अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर कोणतेही वेगळे/ अधिकचे शुल्क देण्याची आवश्यकता नाही. शुल्क भरण्याबाबतच्या सूचनेनुसार प्रवेश अर्जानंतर दिलेल्या लिंकवरून वरील ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट/ डेबिट कार्ड/ युपीआय /नेट बँकिंगद्वारे शुल्क भरावयाचे आहे. दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर लिंकवर भरलेले शुल्क ग्राह्य धरले जाणार नाही. याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहील.

ऑनलाईन पद्धतीने प्रवेश प्रक्रियेचा अवलंब करून आपला प्रवेश निश्चित करावा आणि आपण दिलेल्या मोबाईल क्रमांकावर आपला प्रवेश झाल्याचा तसेच तुमचा प्रवेश झाल्यावर येणाऱ्या कायम नोंदणी क्रमांकाचा मेसेज मिळण्याची प्रतीक्षा करावी. आपला प्रवेश निश्चित झाला किंवा कसे याबाबत निवडलेल्या अभ्यासकेंद्र/ सहाय्यता केंद्राच्या कायम संपर्कात राहावे.

विशेष सूचना

१. विद्यार्थ्याने प्रवेश घेण्यापूर्वी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर नोंदणी करून आपली प्रोफाईल (वेबलिंक) तयार करणे आवश्यक आहे. यासाठी स्वतःचा मोबाईल क्रमांक आणि सक्रीय असलेला इमेल आयडी नोंदवावा.

२. प्रवेश अर्ज आपण स्वतः भरणे, फोटो आणि स्वाक्षरी स्वतः अपलोड करणे किंवा समक्ष करून घेणे आवश्यक आहे. याबाबत माहितीपुस्तिकेत तसेच विद्यापीठ संकेतस्थळावर दिलेली माहिती वाचावी. (वेबलिंक – १. वेबसाईट – Presentations 2. Registration Page Link)

३. ऑनलाईन प्रवेश-अर्ज भरताना शाळा सोडल्याच्या दाखल्याची प्रत (Leaving Certificate) तसेच शेवटच्या शैक्षणिक पात्रतेबाबत गुणपत्रकांच्या प्रती (Marksheets) अपलोड करणे आवश्यक आहे.

४. प्रवेश अर्जातील माहिती काळजीपूर्वक भरावी. एकदा Submit केलेल्या अर्जात नंतर बदल करता येणार नाही.

६. मूल्यमापन प्रक्रिया

प्रस्तुत शिक्षणक्रमामध्ये एकूण ५०० गुणांसाठी मूल्यमापन केले जाईल. त्याअंतर्गत मूल्यमापन घटकांचा तपशील खालीलप्रमाणे :

१. स्वाध्याय ३०० गुण
२. प्रात्यक्षिक १०० गुण
३. अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल १०० गुण

६.१ स्वाध्याय :

मुद्दा क्र. ०८ परिशिष्ट १ मध्ये दूर शिक्षण (OPN041), मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण (OPN042 समंत्रण कौशल्ये (OPN043), विद्यार्थ्यांसाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन व मार्गदर्शन (OPN065) आणि सर्वसाधारण मानसशास्त्रीय समुपदेशन (OPN066) या पाच अभ्यासक्रमाचा पाठ्यक्रम दिलेला आहे. विद्यार्थ्यांनी या सर्व पाठ्यक्रमावर आधारित एकूण आठ स्वाध्यायाचे लेखन करायचे आहे. प्रत्येक प्रत्येक विषयाच्या (अभ्यासक्रमासाठी) स्वाध्यायासाठी विद्यार्थ्याने स्वतंत्र स्वाध्यायवहीचा वापर करायचा आहे. म्हणजेच एकंदर पाच विषयासाठी (अभ्यासक्रमासाठी) पाच स्वतंत्र स्वाध्यायवह्या असतील. संबंधित विषयाचे स्वाध्याय (एक अथवा दोन) त्या त्या वहीमध्ये असतील. स्वाध्यायसंख्या व गुण विभागणी खालील प्रकारे असेल.

अ. क्र.	अभ्यासक्रम	स्वाध्याय संख्या	प्रति स्वाध्याय गुण	एकूण गुण
१.	दूर शिक्षण (OPN041)	०१	२५	२५
२.	मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण (OPN042)	०१	२५	२५
३.	समंत्रण कौशल्ये (OPN043)	०२	२५	५०
४.	विद्यार्थ्यांसाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन व मार्गदर्शन (OPN065)	०२	५०	१००
५.	सर्वसाधारण मानसशास्त्रीय समुपदेशन (OPN066)	०२	५०	१००
एकूण		**०८**		**३००**

विद्यार्थ्यांनी स्वाध्याय आपल्या अभ्यासकेंद्रावरील केंद्रसंयोजक किंवा केंद्रसहायक यांच्याकडे तपासण्यासाठी सुपूर्द करावयाचे आहेत. **स्वाध्यायांचे प्रश्न व प्रात्यक्षिके यांची माहिती मार्गदर्शक पुस्तिकेतून आपणास मिळेल. 'स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक मार्गदर्शक पुस्तिका' विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध असेल. विद्यार्थ्यांनी ती डाऊनलोड करून घ्यावी.** विद्यार्थ्यांनी पाचही अभ्यासक्रमासाठी आठ स्वाध्याय लिहून जमा करणे अनिवार्य आहे.

६.२ समंत्रण व दूरशिक्षण प्रात्यक्षिक (OPN067)

प्रात्यक्षिक व मूल्यमापन घटकासाठी 100 गुण निश्चित केलेले आहेत. त्यांतर्गत विद्यार्थ्याने प्रत्येकी ५० गुणांच्या दोन प्रात्यक्षिक कार्याचे लेखन करायचे आहे. विद्यार्थ्याने प्रात्यक्षिकासाठी फुलस्केप आकाराची एक स्वतंत्र प्रात्यक्षिक वही तयार करायची आहे. मुक्त विद्यापीठाच्या कोणत्याही शिक्षणक्रमातील एका अभ्यासक्रमावर आधारित संमंत्रण आराखडा एका प्रात्यक्षिकासाठी तयार करावयाचा आहे. दुसऱ्या प्रात्यक्षिकामध्ये कोणत्याही घटकाच्या संमंत्रणासाठीची पूर्वतयारी/टाचण तयार करावयाचे आहे. प्रात्यक्षिकांचे प्रश्नदेखील 'स्वाध्याय व प्रात्यक्षिक मार्गदर्शन पुस्तिकेमध्ये' उपलब्ध असतील. ही पुस्तिका विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध असेल. विद्यार्थ्यांनी प्रात्यक्षिक नोंदवही निर्धारित कालावधीत अभ्यासकेंद्रावर जमा करावी.

६.३ अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल (OPN068)

'अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल' या मूल्यमापन घटकासाठी १०० गुण निर्धारित केले आहेत. त्याअंतर्गत, विद्यार्थ्यांनी य.च.म. मुक्त विद्यापीठाच्या कोणत्याही एका अभ्यासकेंद्राला कोणत्याही शिक्षणक्रमाची संमंत्रण सत्रे सुरू असताना भेट देऊन शिक्षणक्रम अंमलबजावणी, शैक्षणिक तसेच प्रशासकीय कार्य, अभ्यासकेंद्राचे व्यवस्थापन, कृतिसत्रांमधील संमंत्रण प्रक्रिया यासारख्या घटकांबाबत तेथील अभ्यासकेंद्र प्रमुख, संयोजक तसेच विद्यार्थी यांच्याशी सविस्तर चर्चा, निरीक्षण व नोंदी करणे अपेक्षित आहे. या अभ्यासकेंद्र भेटीतील चर्चा तसेच निरीक्षण यावर आधारित एक सविस्तर अहवाल (किमान २५-३० पृष्ठे) प्रत्येक विद्यार्थ्याने सादर करावयाचा आहे. स्वाध्याय, प्रात्यक्षिक तसेच अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल या तीनही घटकांचे मूल्यमापन अभ्यासकेंद्रावरील संबंधित अध्यापकांद्वारे करण्यात येईल. निर्देशित केल्यानुसार अभ्यासकेंद्र संयोजक सर्व मूल्यमापन घटकांची गुणदान यादी परीक्षा कक्षाकडे विहित मुदतीमध्ये ऑनलाईन पद्धतीने पुढील कार्यवाहीसाठी पाठवतील.

६.४ उत्तीर्णता पातळी

स्वाध्याय, प्रात्यक्षिक तसेच अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल या तीन मूल्यमापन घटकांमध्ये उत्तीर्ण घोषित होण्यासाठी प्रत्येक अभ्यासक्रमात किमान ४०% गुण प्राप्त करणे आवश्यक असेल. म्हणजेच, या शिक्षणक्रमाच्या एकूण निर्धारित ५०० गुणांपैकी किमान २०० गुण प्राप्त करणे आवश्यक असेल.

६.५ श्रेणी रचना

१. ४०% पेक्षा कमी - अनुत्तीर्ण
२. ४०-49% - तृतीय
३. ५०-५९% - द्वितीय
४. ६०-६९% - प्रथम
५. ७०% पेक्षा अधिक - विशेष प्रावीण्यासह प्रथम श्रेणी

विशेष सूचना :

विद्यार्थ्यांना या शिक्षणक्रमाच्या मूल्यमापनासाठी आवश्यक असलेले स्वाध्याय, प्रात्यक्षिक तसेच अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल यांचे लेखन करून अभ्यासकेंद्रावरील संबंधित अध्यापकांकडे एकदाच जमा करता येईल. मूल्यमापनाद्वारे त्यापैकी काही अथवा सर्व घटकांमध्ये अनुत्तीर्ण झाल्यास पुन्हा लिहून जमा करता येणार नाही.

६.६ स्वाध्याय, प्रात्याक्षिके आणि अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल जमा करणे

विद्यार्थ्यांना स्वाध्याय, प्रात्यक्षिके आणि अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल लिहून एकदाच जमा करता येईल. त्यात अनुत्तीर्ण झाल्यास पुन्हा जमा करण्याची संधी नाही. हे सर्व मूल्यमापन घटक निर्धारित मुदतीमध्येच अभ्यासकेंद्रावर जमा करावेत. मुदतीनंतर स्वाध्याय, प्रात्यक्षिके आणि अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल जमा करता येणार नाही. सदर शिक्षणक्रमासाठी पुनर्नोंदणी (Re-registration) करण्याची सुविधा नाही.

६.७ संपूर्ण शिक्षणक्रमाचे मूल्यमापन घटक

अ. क्र.	अभ्यासक्रम	मूल्यमापन घटक व संख्या	गुण
१.	दूर शिक्षण (OPN041)	स्वाध्याय (०१)	२५
२.	मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण (OPN042)	स्वाध्याय (०१)	२५
३.	समंत्रण कौशल्ये (OPN043)	स्वाध्याय (०२)	५०
४.	विद्यार्थ्यांसाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन व मार्गदर्शन (OPN065)	स्वाध्याय (०२)	१००
५.	सर्वसाधारण मानसशास्त्रीय समुपदेशन (OPN066)	स्वाध्याय (०२)	१००
६.	समंत्रण व दूरशिक्षण प्रात्यक्षिक (OPN067)	प्रात्यक्षिक (२)	१००
७.	अभ्यासकेंद्र भेट अहवाल (OPN068)	अहवाल (०१)	१००
एकूण			**५००**

०७. नोंदणी प्रक्रिया

१. विद्यापीठाच्या धोरणात्मक निर्णयानुसार प्रवेश प्रक्रिया ऑनलाईन पद्धतीने होईल. प्रथमतः आपण https://ycmou.digitaluniversity.ac विद्यापीठ संकेतस्थळाला भेट द्यावी.

२. विद्यापीठाच्या https://ycmou.digitaluniversity.ac या संकेतस्थळावरील Admission या टॅबवर जाऊन शैक्षणिक सत्र जानेवारी २०२५ माहितीपुस्तिका (Prospectus) या लिंकवर क्लिक करावे. विद्यापीठाच्या विविध शिक्षणक्रमांच्या माहितीपुस्तिका येथे उपलब्ध आहेत. आपल्याला प्रवेश घ्यायचा असलेल्या शिक्षणक्रमाची माहितीपुस्तिका डाउनलोड करून घ्यावी. शिक्षणक्रमाच्या प्रवेशासंबंधी (उदा. प्रवेश पात्रता, शुल्क, विषय-अभ्यासक्रम इत्यादी) माहिती वाचून आवश्यक असलेल्या पृष्ठांची प्रिंट काढून घ्यावी.

३. विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावरून ऑनलाईन प्रवेश करताना शिक्षणक्रमनिहाय अभ्यासकेंद्रांची / विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रांची यादी उपलब्ध होईल. सदर यादीतून आपल्याला प्रवेश घ्यायचा असलेले अभ्यासकेंद्र निवडावे तसेच त्याचा पत्ता व सांकेतांक नोंदवून ठेवावा.

४. माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे प्रवेश पात्रतेसाठी आवश्यक कागदपत्रे, फोटो आणि स्वाक्षरी JPG/JPEG/PNG या Format मध्ये स्कॅन करून घ्यावी. प्रत्येक फाईलची साईज 10 MB पेक्षा कमी असावी.

५. ऑनलाईन प्रवेश अर्ज भरण्यापूर्वी विद्यापीठ संकेतस्थळावरील Presentations > User Guide Presentation > Students या तक्त्यातील Online Admission मध्ये दिलेली माहिती पहावी.

६. नव्याने प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन प्रवेश घेण्यापूर्वी विद्यापीठाच्या Online Admission या लिंकवर जाऊन स्वतःचा सक्रीय ई-मेल आणि मोबाइल क्रमांक नोंदवून USER ID आणि पासवर्ड तयार करणे आवश्यक आहे. आपला USER ID आणि One Time Password (OTP) येथे नोंदवलेल्या मोबाईल क्रमांक आणि ई-मेलवर मिळेल. त्याच्या सहाय्याने नवीन पासवर्ड तयार करा व पुन्हा लॉगीन करून प्रवेश अर्ज भरा.

७. विद्यापीठाच्या यापूर्वीच्या विद्यार्थ्यांनी लॉगीन करण्यासाठी आपला कायम नोंदणी क्रमांक (PRN) आणि मागील वर्षी वापरलेला Password वापरावा. Password आठवत नसल्यास 'Forgot Password' लिंकचा वापर करून त्यात विचारलेली माहिती भरून पुढील ऑनलाईन प्रवेश प्रक्रिया पूर्ण करावी.

८. ऑनलाईन प्रवेश करताना विचारलेली सर्व माहिती काळजीपूर्वक भरावी. प्रवेश पात्रतेसाठी आवश्यक असलेली कागदपत्रे, फोटो, स्वाक्षरी इत्यादी स्कॅन करून अपलोड करावीत. अर्धवट, अपूर्ण, चूकीची, अथवा अस्पष्ट (blur) असलेली कागदपत्रे अपलोड करू नयेत.

९. आपण प्रवेश घेत असलेल्या शिक्षणक्रमाचे प्रवेश शुल्क माहितीपुस्तिकेत नमूद केल्याप्रमाणे भरणे अनिवार्य आहे. ऑनलाईन प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंकवरून ऑनलाईन पेमेंट गेटवे वापरून क्रेडिट कार्ड/ डेबिट कार्ड/ नेट बँकिंग/ युपीआयद्वारे प्रवेश शुल्क भरावे. प्रवेश अर्जात दिलेल्या लिंक व्यतिरिक्त इतर कुठल्याही लिंकवर शुल्क भरले जाणार नाही याची सर्वस्वी जबाबदारी अर्जदाराची राहील.

१०. प्रवेश निश्चित झाल्याबाबतची माहिती देणारे तसेच इतर माहिती देणारे ई-मेल/ एसएमएस मेसेजेस आपल्या ई-मेल आयडी आणि मोबाईलवर पाठविण्यात येतात. आपल्याला आलेले मेसेजेस जतन करून ठेवावेत.

११. आपण User ID आणि Password वापरून आपल्या प्रवेशाची सद्यस्थिती (Status) पाहू शकता. आपला अर्ज मान्य झालेला असल्यास Approved असा आणि अमान्य झालेला असल्यास Reject असा शेरा आपल्या प्रोफाईलमध्ये दिसेल. आपल्या अर्जाबाबतची स्थिती वेळोवेळी तपासावी.

१२. प्रवेश रद्द झाल्याचा किंवा कागदपत्रे अपूर्ण असल्याबाबत कोणताही ई-मेल/ मेसेज विद्यापीठाकडून पाठवला जात नाही. चूकीचा प्रवेश झाल्यास अथवा प्रवेशास अपात्र ठरल्यास विद्यापीठ नियमानुसार शुल्क परतावा मिळणार नाही.

१३. शिक्षणक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण होईपर्यंत अर्जदारास ऑनलाईन प्रवेश अर्जातील माहिती बदलता येणार नाही.

१४. आपला प्रवेश कायम होण्यासाठी ऑनलाईन प्रवेश अर्जाची प्रिंट आणि पात्रतेसंबंधीची कागदपत्रे अभ्यासकेंद्रावर जमा करावीत. विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध अध्ययन साहित्याचा वापर करावा.

१५. राखीव प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी शिष्यवृत्तीबाबतचे सूचनापत्र संकेतस्थळावर दिलेले आहे. त्याचे काळजीपूर्वक वाचन करून ऑनलाईन प्रवेशाची आणि ऑनलाईन अर्जाची महाडीबीटी संकेतस्थळावर वेळेत कार्यवाही पूर्ण करावी.

१६. विद्यार्थ्यांचे ऑनलाईन ओळखपत्र अभ्यासकेंद्र किंवा विद्यार्थी स्वतः डाउनलोड करून प्रिंट करू शकतात.

१७. संबंधित शैक्षणिक वर्षाच्या माहितीपुस्तिकेतील प्रवेशासंबंधीचे सर्व नियम, अटी व शर्ती आणि हमीपत्राद्वारे दिलेल्या माहितीचे तसेच विद्यापीठाने वेळोवेळी केलेल्या सूचना व नियमांचे पालन करणे अर्जदारास बंधनकारक असेल.

१८. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार विद्यार्थ्याने कोणत्याही कारणास्तव प्रवेश रद्द केल्यास शिक्षणक्रम शुल्कातून लागू असलेल्या प्रक्रिया शुल्काची कपात करण्यात येईल.

१९. विद्यापीठाने विद्यार्थी विमा योजना लागू केली असून यासंबंधी दावा (claim) करण्यासाठी विभागीय केंद्रामार्फत विद्यार्थी कल्याण व बहि:शाल केंद्राकडे लेखी पत्राद्वारे कळवावे. यासंदर्भात वेळोवेळी होणारे बदल संबंधितांना लागू असतील.

०८. शिष्यवृत्ती योजना लागू असलेले विद्यापीठाचे शिक्षणक्रम

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात अनुसूचित जाती (SC), अनुसूचित जमाती (ST), इतर मागासवर्ग (OBC), विमुक्त जाती/ भटक्या जमाती (VJ/ NT), विशेष मागास प्रवर्ग (SBC) व आर्थिक दुर्बल घटक (EWS) प्रवर्गातील/ घटकांतील विद्यार्थ्यांना शासनाच्या (Post Matric Scholarship Schemes) शिष्यवृत्ती योजना लागू आहेत. विद्यापीठ संकेतस्थळावर शिष्यवृत्तीबाबतचे सूचनापत्र दिलेले आहे. विद्यार्थ्यांनी प्रवेश अर्ज भरताना सदर सुचनापत्राचे काळजीपूर्वक वाचन करून योग्य त्या शिष्यवृत्ती पर्यायाची निवड करावी. असा पर्याय निवडून विद्यापीठाच्या खालीलपैकी शिक्षणक्रमाला ऑनलाईन प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी महाडीबीटीच्या संकेतस्थळावरून शिष्यवृत्तीसंबंधीच्या ऑनलाईन अर्जाची कार्यवाही विहित मुदतीत पूर्ण करणे अनिवार्य आहे. शिष्यवृत्ती योजना लागू असलेल्या शिक्षणक्रमांची यादी पुढीलप्रमाणे.

अ.क्र.	शिष्यवृत्ती योजना लागू असलेले विद्यापीठातील शिक्षणक्रम	शिक्षणक्रम कालावधी
१.	बी. ए. मराठी आणि उर्दू माध्यम	३ वर्षे
२.	बी. ए. जनसंज्ञापन आणि वृत्तपत्रविद्या	३ वर्षे
३.	एम. ए. मराठी	२ वर्षे
४.	एम. ए. हिंदी	२ वर्षे
५.	एम. ए. उर्दू	२ वर्षे
६.	एम. ए. इतिहास	२ वर्षे
७.	एम. ए. अर्थशास्त्र	२ वर्षे
८.	एम. ए. लोकप्रशासन	२ वर्षे
९.	ग्रंथालय व माहितीशास्त्र पदवी शिक्षणक्रम	१ वर्षे
१०.	ग्रंथालय व माहितीशास्त्र निष्णात शिक्षणक्रम	१ वर्षे

०९. ABC-ID / APAAR-ID आणि DEB-ID तयार करण्याविषयीची सूचना

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० नुसार विद्यार्थ्यांस शिक्षणक्रम प्रवेशाच्यावेळी Academic Bank of Credits (ABC-ID)/ Automated Permanent Academic Account Registry (APAAR) - ID तयार करणे अनिवार्य आहे. ABC-ID हाच आता APAAR-ID असून आपण यापूर्वी प्राप्त केलेल्या प्रमाणपत्र, पदविका, पदवीची माहिती DigiLocker (ABC-NAD) वर भरावी लागणार आहे. त्याशिवाय इतर अभ्यासक्रमांचे श्रेयांकांतर (क्रेडीट ट्रान्सफर) करता येणार नाही. ABC-ID/ APAAR-ID तयार करण्याकरिता https://www.abc.gov.in किंवा https://apaar.education.gov.in/ या पोर्टलवर नोंदणी करावी अथवा विद्यापीठाच्या www.ycmou.ac.in संकेतस्थळाला भेट द्यावी. विद्यापीठ संकेतस्थळावरील Student Zone या लिंकवर क्लिक करावे. यादीतील Academic Bank of Credits यावर क्लिक करून ABC-ID/ APAAR-ID तयार करण्यासंबंधीचे सादरीकरण पाहावे आणि त्यानुसार कार्यवाही करावी. मुक्त शिक्षण प्रणालीतील विद्यार्थ्यांना APAAR-ID सोबतच DEB-ID तयार करणे आवश्यक आहे. https://deb.ugc.ac.in/StudentDEBId या लिंकवरून DEB-ID तयार करता येईल.

१०. विशेष सूचना/ संपर्कासाठी

अ) प्रवेश-अर्ज भरण्यासंबंधीच्या सूचना

५. प्रवेश-अर्ज भरण्यापूर्वी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध असलेली शिक्षणक्रमाची माहितीपुस्तिका वाचावी.
६. विद्यार्थ्याने प्रवेश घेण्यापूर्वी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर नोंदणी करून आपली प्रोफाईल तयार करणे आवश्यक आहे. यासाठी स्वतःचा मोबाईल क्रमांक (शक्यतो व्हॉट्सॲप) आणि सक्रीय असलेला ई-मेल आयडी नोंदवावा.
७. प्रवेश अर्ज आपण स्वतः भरणे, फोटो आणि स्वाक्षरी स्वतः अपलोड करणे किंवा समक्ष करून घेणे आवश्यक आहे. याबाबत माहितीपुस्तिकेत तसेच विद्यापीठ संकेतस्थळावर दिलेली माहिती वाचावी. (१. वेबसाईट — Presentations 2. Registration Page Link)

८. ऑनलाईन प्रवेश-अर्ज भरताना शाळा सोडल्याच्या दाखल्याची प्रत (Leaving Certificate) तसेच शेवटच्या शैक्षणिक पात्रतेबाबत गुणपत्रकांच्या प्रती (Marksheets) अपलोड करणे आवश्यक आहे.

९. प्रवेश अर्जातील माहिती काळजीपूर्वक भरावी. एकदा Submit केलेल्या अर्जात नंतर बदल करता येणार नाही.

आ) अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रासंबंधीच्या सूचना

१. प्रवेशाची मुदत संपल्यानंतर संपर्कसत्रे केव्हा सुरू करण्यात येतील, त्यासंबंधी अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर जाऊन वेळापत्रक पाहावे. ओळखपत्रावर अभ्यासकेंद्र प्रमुखांची स्वाक्षरी व शिक्का घ्यावा. अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रात येताना व परीक्षेच्या वेळी ओळखपत्र सोबत असणे आवश्यक आहे.

२. विद्यापीठाने स्थापन केलेल्या अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्राव्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही खाजगी संस्था किंवा शिकवणी वर्गांना (क्लास) विद्यापीठाची मान्यता नाही, अशा संस्थेत किंवा 'क्लास' मध्ये प्रवेश घेतल्यास किंवा जादा शुल्क भरल्यास त्यासाठी विद्यापीठ जबाबदार असणार नाही.

३. विद्यापीठाने निर्धारित केलेल्या अभ्यासकेंद्र/ सहाय्यता केंद्रावर अंतिम परीक्षा घेण्यात येते, त्यात बदल होणार नाही.

४. अंतर्गत मूल्यमापनासाठी गृहपाठाचे प्रश्न विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून दिले जातात. सदर गृहपाठ पूर्ण करून अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर विहित वेळेत जमा करावे. याबाबत अधिक माहितीसाठी संबंधित अभ्यासक्रमाच्या समंत्रक-प्राध्यापकांकडून मार्गदर्शन घ्यावे.

५. अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर पुरेशी विद्यार्थी नोंदणी झालेली नसल्यास अशा केंद्रावरील विद्यार्थ्यांना जवळच्या केंद्रावर संपर्कसत्र व परीक्षेस वर्ग (Transfer) करण्यात येईल.

६. **अत्यंत महत्त्वाचे:** प्रथम वर्षाला ज्या नावाने प्रवेश घेतलेला आहे, त्याच नावाने पदवी प्रमाणपत्र मिळेल. त्यात बदल होणार नाही याची नोंद घ्यावी. नावात बदल असल्यास राजपत्राची प्रत अनिवार्य आहे.

७. विद्यापीठाकडून मिळालेले गुणपत्रक तसेच पदवी प्रमाणपत्र गहाळ झाल्यास विद्यापीठ नियमानुसार निर्धारित शुल्क रुपये ६००/- (रुपये सहाशे) भरून दुय्यम प्रतीची मागणी करता येईल. तसेच त्याकरिता रु. १०० च्या बॉण्ड पेपरवर स्वयंघोषित प्रतिज्ञापत्र (Affidavit) सादर करणे आवश्यक असेल.

८. विद्यार्थ्यांनी प्रवेश, गृहपाठ, परीक्षा, पुनर्परीक्षा इत्यादीबाबत सविस्तर माहिती मिळवण्यासाठी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळाला वेळोवेळी भेट द्यावी. अभ्यासकेंद्र/ सहाय्यता केंद्राशी सतत संपर्क ठेवणे आपल्या हिताचे आहे.

इ) विद्यापीठाचे मुख्यालय

'ज्ञानगंगोत्री परिसर', गोवर्धन, गंगापूर धरणाजवळ, नाशिक - ४२२ २२२
दूरध्वनी क्र. (०२५३) २२३१७१४, २२३१७१५, २२३०२२७

■ विद्यापीठ व विभागीय केंद्र यांच्या कार्यालयीन वेळा पुढीलप्रमाणे आहेत.

- सकाळी १०.०० ते सायंकाळी ५.४५ (दुपारी १.३० ते २.०० सुट्टी)
- रविवार, प्रत्येक महिन्याचा पहिला व तिसरा शनिवार तसेच शासकीय सुट्टीच्या दिवशी वरील कार्यालये बंद राहतील.

■ विशेष अडचणींबाबत संपर्क

१. माहितीपुस्तिका, प्रवेश अर्ज, अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्र अडचणी

- ❖ संचालक, विद्यार्थी सेवा विभाग, नाशिक
- ❖ नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक
- ❖ विभागीय संचालक, संबंधित विभागीय केंद्र

२. अभ्यासक्रम (विषय) यांतील अडचणी

- ❖ संचालक, मानव्यविद्या व सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा
  दूरध्वनी (०२५३) २२३१४७५ ई-मेल: dir_shu@ycmou.digitaluniversity.ac

३. नोंदणी, नोंदणी क्रमांक, पत्ताबदल, अभ्यासकेंद्र बदल

❖ **नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक**

दूरध्वनी (०२५३) २२३०५८० ई-मेल: nondani@ycmou.digitaluniversity.ac

४. परीक्षा, परीक्षा अर्ज, परीक्षा क्रमांक, निकाल, पदवी प्रमाणपत्र इत्यादी.

❖ परीक्षा नियंत्रक, परीक्षा विभाग

दूरध्वनी (०२५३) २२३०७१६ ई-मेल: coe@ycmou.digitaluniversity.ac

५. अध्ययन-साहित्य, पुस्तके इत्यादी.

❖ भांडार व्यवस्थापक, भांडार व जावक कक्ष

दूरध्वनी (०२५३) २२३०१०७

६. शिष्यवृत्ती

❖ शिष्यवृत्ती कक्ष, य. च. म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

दूरध्वनी (०२५३) २२३००५० ई-मेल : scholarship@ycmou.digitaluniversity.ac

७. संबंधित विभागीय केंद्र

❖ **महत्वाच्या सूचना :**

- सदर शिक्षणक्रमाचे अध्ययन साहित्य देशातील नामवंत तज्ज्ञांच्या सहभागातून विकसित करण्यात आले आहे. विद्यापीठाकडून छापील पुस्तके अभ्यासकेंद्र/ विद्यार्थी सहाय्यता केंद्रावर प्राप्त होईपर्यंत विद्यार्थ्यांनी *http://ycmou.digitaluniversity.ac* आणि www.*ycmou.ac.in* संकेतस्थळावर .pdf स्वरूपात उपलब्ध असलेली पुस्तके अभ्यासावीत.
- एखाद्या शिक्षणक्रमास महाराष्ट्रभरातून २० पेक्षा कमी विद्यार्थ्यांचे प्रवेश झाल्यास असा शिक्षणक्रम चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये स्थगित ठेवण्याचा अधिकार विद्यापीठाला राहील. अशावेळी संबंधित शिक्षणक्रमाच्या प्रवेशित विद्यार्थ्यांचे पूर्ण शुल्क परत करण्यात येईल.
- In case of less than 20 admissions to any Program (from entire State of Maharashtra), the university will have right to put the program on hold in the current academic year. In such case, total fees paid by the learner towards the Program fees will be refunded.

१२. विभागीय केंद्रे

१. **अमरावती :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे अमरावती विभागीय केंद्र, वलगाव रोड, पोस्ट व्ही. एम. व्ही. अमरावती – ४४४ ६०४ दूरध्वनी क्र. (०७२१) २५३१४४५, ९५९५१९७०९९ ई-मेल: rd_amravati@ycmou.digitaluniversity.ac

२. **छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद) :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे संभाजीनगर विभागीय केंद्र, सर्व्हे नं. ४१, सैनिकी मुलांच्या वसतिगृहाच्या पूर्वेस, नंदनवन कॉलनी, छावणी, छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद) - ४३१००२ दूरध्वनी क्र. (०२४०) २३७१०७७, २३७१०६६, ९९२२९४२१७७ ई-मेल: rd_aurangabad@ycmou.digitaluniversity.ac

३. **कोल्हापूर :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे कोल्हापूर विभागीय केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ परिसर, पोस्ट ऑफिसजवळ, विद्यानगर, कोल्हापूर - ४१६ ००४ दूरध्वनी क्र. (०२३१) २६०७०२२, २६०७०२३, ९४२३९७९६४५, ९४२३९७९७५०, ९४०४९६१४९६ ई-मेल: rd_kolhapur@ycmou.digitaluniversity.ac

४. **मुंबई :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे मुंबई विभागीय केंद्र, द्वारा: जगन्नाथ शंकरशेठ म. न. पा. ची मराठी शाळा, दुसरा मजला, फ्रेअर ब्रीज (साऊथ), नाना चौक, ग्रँट रोड (प.) मुंबई - ४०० ००७ दूरध्वनी क्र. (०२२) २३८७४१८०, २३८७४१८७, २३८७४१८३, ९९२२३७९३१९, ९८६९१९५६९५ ई-मेल: rd_mumbai@ycmou.digitaluniversity.ac

५. **नागपूर :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नागपूर विभागीय केंद्र रावबहादूर डी., लक्ष्मीनारायण बंगला, विद्यापीठ क्रीडा परिसर, लॉ कॉलेज कॅम्पस, रवीनगर चौक, नागपूर - ४४० ००१ दूरध्वनी क्र. (०७१२) २५५३७२४, (०७१२) २५५३७२५, ९४०३७७४६०७, ९४०३७७४६२७ ई-मेल: rd_nagpur@ycmou.digitaluniversity.ac

६. **नांदेड :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नांदेड विभागीय केंद्र, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाजवळ, नांदेड – ०६ दूरध्वनी क्र. ९६८९१७४८७८, ९४२२२४७२९६ ई-मेल: rd_nanded@ycmou.digitaluniversity.ac

७. **नाशिक :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नाशिक विभागीय केंद्र, नाशिक महानगरपालिकेची जुनी इमारत, दुसरा मजला, नवीन पंडित कॉलनी नाशिक - ४२२००२ दूरध्वनी क्र. (०२५३) २३१७०६३, ९४०३७७४७०६ ई-मेल: rd_nashik@ycmou.digitaluniversity.ac

८. **पुणे :** य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे पुणे विभागीय केंद्र, शाहीर अण्णाभाऊ साठे प्रशालागृह, महापालिका शाळा क्र. ५ (मुलांची), ६५४, सदाशिव पेठ हौदासमोर, कुमठेकर मार्ग, पुणे - ४११ ०३० दूरध्वनी क्र. (०२०) २४४५७९१४, २४४९११०७, ८३२९२५६७३६ ई-मेल: rd_pune@ycmou.digitaluniversity.ac

१३. परिशिष्टे

परिशिष्ट ०१ : उमेदवार / विद्यार्थी करारनामा

हा करार विद्यार्थी किंवा उमेदवार आणि यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ (यचममुवि) यांच्यामध्ये, विद्यार्थी / उमेदवार याने 'Accept' ह्या बटनावर क्लिक केल्यामुळे आपोआप अस्तित्वात आलेला आणि दोन्ही पक्षांना मान्य, कबूल आणि वैध असलेला मानण्यात येईल.

या करारनाम्यात 'उमेदवार' या संज्ञेचा वापर अशा व्यक्तींसाठी करण्यात आला आहे की जो यचममुविमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या शिक्षणक्रमात प्रवेश घेऊ इच्छितो आणि 'विद्यार्थी' या संज्ञेचा वापर अशा व्यक्तींसाठी करण्यात आलेला आहे, ज्या व्यक्तीने यचममुविमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या शिक्षणक्रमास विहित पद्धतीचा अवलंब करून प्रवेश घेतला आहे.

उमेदवार असे मान्य व कबूल करितो की,

१. त्याने माहितीपुस्तिका तसेच संगणक पडद्यावर उपलब्ध असलेल्या मजकुराचा, माहितीचा, सूचनांचा व्यवस्थित पद्धतीने अभ्यास केला आहे आणि त्यानुसार योग्य त्या कृती केल्या आहेत.

२. त्याने ही खात्री करून घेतलेली आहे की, त्याने निवडलेल्या शिक्षणक्रमास तो पात्र आहे आणि जर तो माहितीपुस्तिका आणि / किंवा संगणक पडद्यावर उपलब्ध माहितीप्रमाणे अपात्र ठरत असेल तर त्याचा प्रवेश ताबडतोब रद्द करण्यात येईल आणि त्याने विद्यापीठात भरलेले शुल्क त्यास आंशिक किंवा पूर्ण स्वरूपात परत मिळणार नाही.

३. त्याने त्यास अध्ययन साहित्य (पुस्तके) कोणत्या स्वरूपात (छापील पुस्तके, इ-बुक, मोबाईल ॲप, दृकश्राव्य फिती, ध्वनिफिती सीडीवर किंवा इंटरनेटवर उपलब्ध असलेला मजकूर) उपलब्ध होणार आहे याची माहिती माहितीपुस्तिकेच्या संबंधित भागातून मिळविली आहे. आणि सदर स्वरूपात अध्ययन साहित्य उपलब्ध होणार आहे याबाबत त्याचे कोणतेही आक्षेप नाहीत आणि तो यापुढे कधीही अध्ययन साहित्य माहितीपुस्तिकेत दिलेल्या स्वरूपापेक्षा वेगळ्या स्वरूपात मिळण्याची मागणी करणार नाही.

४. तो यचममुवि संदर्भातील कोणतीही तक्रार किंवा इतर कोणतेही निवेदन त्यास सादर करावयाचे असल्यास अशी तक्रार किंवा निवेदन तो यचममुवि मार्फत उपलब्ध असलेल्या संगणकीय प्रणालीचा (युजर आयडी) वापर करून करेल. अशी तक्रार किंवा निवेदन तो तक्रार किंवा निवेदनाचे उद्भवणाऱ्या कारणांच्या दिनांकाच्या तीस दिवसांच्या आत करेल.

५. त्यास हे मान्य व कबूल आहे की, विद्यापीठाला शिक्षणक्रम राबविण्याच्या नियमांमध्ये, धोरणांमध्ये, अध्ययन साहित्यामध्ये, पाठ्यक्रमात बदल करण्याचा अधिकार आहे आणि अशा नियमांमधील, धोरणांमधील, अध्ययन साहित्यामधील, पाठ्यक्रमामधील बदल त्यास बंधनकारक असतील आणि याबाबत त्याची कोणतीही तक्रार असणार नाही.

६. तो शिक्षणक्रमाच्या कालावधीमध्ये विद्यापीठात नोंदविलेल्या त्याच्या भ्रणध्वनी क्रमांकात बदल करणार नाही.

७. त्यास हे मान्य व कबूल आहे की, त्याने नोंदणीच्या वेळेस विद्यापीठात सादर केलेल्या माहितीत बदल करणे (फोटोग्राफ, भ्रमणध्वनी क्रमांक, जन्मतारीख, पत्ता, इत्यादीसाठी) योग्य ते शुल्क आकारण्याचे अधिकार विद्यापीठाने राखून ठेवले आहेत.

८. त्यास हे मान्य व कबूल आहे की, जर विद्यापीठास शासनाकडून (शिष्यवृत्ती विद्यार्थ्यांसंदर्भात) त्याचे शुल्क प्राप्त झाले नाही तर अशा विद्यार्थ्यांना परीक्षा देण्यास मज्जाव करण्यात येईल आणि जर परीक्षा दिलेली असेल तर त्याचा निकाल तेव्हापर्यंत राखून ठेवण्यात येईल जेव्हापर्यंत त्याचे शुल्क विद्यापीठास प्राप्त होत नाही.

९. त्यास याचीही कल्पना आहे की, त्याच्याकडून कोणतीही असत्य, अपुरी माहिती दिली गेल्यास त्याचा प्रवेश रद्द करण्यात येईल आणि जर त्यास पदवी किंवा पदविका निर्गमित करण्यात आलेल्या असतील तर अशा प्रकारे असत्य, अपूर्ण माहिती मिळाल्याचे सिद्ध झाल्यानंतर त्याची पदवी, पदविका रद्दबातल करण्यात येईल.

१०. तो विद्यापीठाचे संकेतस्थळ (https://ycmou.digitaluniversity.ac/ and https://ycmou.ac.in/) येथे नियमितपणे भेट देईल आणि तेथे देण्यात आलेल्या शैक्षणिक किंवा प्रशासकीय स्वरूपाच्या सूचनांचे (उदाहरणार्थ, परीक्षा हॉलतिकीट डाऊनलोड करणे आणि त्याची छपाई करणे) काटेकोरपणे पालन करेल.

११. शिक्षणक्रमाचा अभ्यास परिश्रमपूर्वक, शिस्तबद्ध आणि प्रामाणिकपणे करेल. तसेच आपले वर्तन विद्यापीठाच्या आदर्श विद्यार्थ्याप्रमाणे करेल व अशी कोणतीही कृती करणार नाही की जी विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यास शोभणार नाही.

परिशिष्ट ०१ : Candidate/Student Agreement at the time of Admission

This is an agreement between the student or candidate and the YCMOU which is entered into by virtue of the candidate for admission clicking on '**ACCEPT**' button on the online admission portal at the time of admission to a program using online admission process. '

In this agreement the term "candidate" is used to mean the person who proposes to take admission to a program in YCMOU and the term "student" is used to mean a person who has been admitted to a program of the YCMOU after fulfilling all the conditions thereof.

The candidate undertakes that –

1. He has gone through the prospectus and the onscreen narrations or directions and has sincerely responded to the on-screen directions.
2. He has ensured that he is eligible to the program to which he proposes to take admission and that if it is found otherwise, (that is, if he is found not to be fulfilling the conditions of the eligibility at any time as per the rules mentioned in the prospectus or the on-line narrations) his admission will be summarily cancelled and the fees paid to the university will not be refunded in part or in full.
3. The information about the medium/mode of delivery of the Study Material (for example printed books, e-books, mobile app, audio/ video material available on internet or through CD/DVD, etc) has been duly studied by me in the relevant pages of the prospectus and I have no objection to the said mode of delivery. He shall not make any demands on the methods or medium of delivery other than that mentioned in the prospectus.
4. He shall make any representations to the YCMOU by logging on as a student in respect of any activities of grievances within a period of thirty days from the date of cause of the grievances or by an email to the university at the designated e-mail address.
5. He understands that the University reserves right to make changes in the rules or syllabi or learning material or any other policy matter as a matter of urgency and that such changes in the rules, syllabi or policy matters shall be binding and applicable on him and that he shall not make objections to such changes.
6. He shall not change his mobile number as registered with the University during the time of admission to the program.
7. He understands that the University shall levy charges on changes in profiles of the student, including the photograph, mobile number, date of birth, etc.
8. He understands that in case the University does not receive the fees from the Government (in case of Scholarship or Free-ship candidates), the student may be barred from taking examinations and his results shall not be declared till such time that the fees have been received.
9. He understands that any incorrect or incomplete information given by him is liable to cancellation of his admission or withdrawal of degree or diploma awarded to him as and when the university gets to know of such supply of incomplete or incorrect information.
10. He shall visit the University's website (ycmou.ac.in) regularly and undertake necessary steps for academic and administrative purposes as expected from him including downloading of the examination hall ticket and printing the same.
11. He shall undertake studies of the academic program with necessary industry, discipline, honesty and conduct himself with due dignity and shall do nothing which is unbecoming of a student of the YCMOU.

परिशिष्ट ०२ : गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजना नियमावली

१. नाव : गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजना

२. व्याप्ती :

२.१ सदरची गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजना यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या एकावर्षापेक्षा अधिक कालावधीच्या सर्व शिक्षणक्रमांच्या विद्यार्थ्यांना लागू राहील.

२.२ आर्थिक दुर्बल घटकातील विद्यार्थ्यांसाठी सदर योजना लागू असेल.

३. पात्रतेचे निकष :

३.१ गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजनेचा लाभ मिळण्यासाठी कुटुंबाच्या वार्षिक उत्पन्नाची कमाल मर्यादा रु. १,००,०००/- राहील.

३.२ तहसिलदाराचे मूळ उत्पन्नाचे प्रमाणपत्र मागील वित्तीय वर्षाचे असावे.

३.३ सदर योजनेचा लाभ देताना संबंधित विद्यार्थी/ विद्यार्थिनी मागील शैक्षणिक वर्षाच्या अंतिम परीक्षेत उत्तीर्ण असणे आवश्यक राहील.

३.४ गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजनेसाठी विद्यार्थ्याने मागील वर्षी योजनेचा लाभ घेतला असेल तर सदर विद्यार्थी सर्व विषयांत उत्तीर्ण असणे आवश्यक आहे.

३.५ सदर योजनेसाठी पात्र ठरलेल्या विद्यार्थी/ विद्यार्थिनीने त्याला ज्या शैक्षणिक वर्षासाठी योजनेचा लाभ मंजूर करण्यात आला तो अभ्यासक्रम त्याने/ तिने यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या मान्यताप्राप्त अभ्यासकेंद्रातून पूर्ण करणे आवश्यक आहे. अभ्यासक्रमाचे वर्ष पूर्ण होण्यापूर्वी संबंधित विद्यार्थ्याचा प्रवेश कोणत्याही कारणास्तव रद्द झाल्यास विद्यापीठाने प्रदान केलेली रक्कम व प्रमाणपत्र विद्यापीठास परत करण्याची जबाबदारी संबंधित विद्यार्थी, अभ्यासकेंद्र व विभागीय केंद्र यांची राहील.

३.६ राज्य शासन/ केंद्र शासन यांच्याकडे शिष्यवृत्ती मिळण्यासाठी अर्ज केलेल्या विद्यार्थ्यांना सदर योजनेचा लाभ देय नाही.

३.७ रु. ३,०००/- पेक्षा कमी फी असलेल्या शिक्षणक्रमाकरिता ही योजना लागू नाही.

४. योजनेची गुणांची निकष पद्धत :

४.१ विद्यार्थी शहरी भागातील असल्यास	१ गुण
४.२ विद्यार्थी ग्रामीण भागातील असल्यास	२ गुण
४.३ विद्यार्थी अतिदुर्गम भागातील असल्यास	३ गुण
४.४ प्रकल्पग्रस्त असल्यास	२ गुण
४.५ खेळाडू असल्यास (विभागीय / राज्य पातळी)	४ गुण
४.६ उत्पन्न मर्यादा रु. ३५०००/- पर्यंत	३ गुण
४.७ उत्पन्न मर्यादा रु. ७००००/- पर्यंत	२ गुण
४.८ उत्पन्न मर्यादा रु. १,००,०००/- पर्यंत	१ गुण

५. अनुज्ञेय रक्कम : अनुज्ञेय रक्कम या योजनेसाठी निश्चित केलेल्या निकषांनुसार प्राप्त गुणांच्या आधारे व शिक्षणक्रम पातळीनिहाय ठरविलेल्या रकमेच्या आधारे निश्चित केली जाईल.

५.१ पदविका शिक्षणक्रम : रु. ३,०००/- किंवा शिक्षणक्रमाचे शुल्क यापैकी जे कमी असेल ती रक्कम

५.२ पदवी शिक्षणक्रम : रु. ५,०००/- किंवा शिक्षणक्रमाचे शुल्क यापैकी जे कमी असेल ती रक्कम

५.३ पोस्ट ग्रॅज्युएट डिप्लोमा शिक्षणक्रम : रु. ५,०००/- किंवा शिक्षणक्रमाचे शुल्क यापैकी जे कमी असेल ती रक्कम

५.४ पदव्युत्तर पदवी शिक्षणक्रम : रु. ७,०००/- किंवा शिक्षणक्रमाचे शुल्क यापैकी जे कमी असेल ती रक्कम

५.५ गरीब विद्यार्थी सहाय्य निधी योजनेकरिता अर्थसंकल्पातील अंदाजपत्रकीय तरतूद आरक्षण विभागातर्फे त्या-त्या शैक्षणिक वर्षात करण्यात येईल.

५.६ अनुज्ञेय रक्कम उदाहरण दाखल तक्ता :

अ. क्र.	किमान गुण	अनुज्ञेय रकमेचे प्रमाण %	डिप्लोमासाठी रक्कम	पदवी/ पोस्ट ग्रॅज्युएट डिप्लोमासाठी रक्कम	पोस्ट ग्रॅज्युएट डिग्रीसाठी रक्कम
			३०००	५०००	७०००
१	०२	३०	९००	१५००	२१००
२	३ ते ५	५०	१५००	२५००	३५००
३	६ च्या पुढे	१००	३०००	५०००	७०००

६. गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजनेअंतर्गत मदत मिळण्यासाठी अर्ज सादर करण्याची पद्धत :

६.१ गरीब विद्यार्थी सहाय्य निधी योजनेचा विहित नमुन्यातील अर्ज व आवश्यक सहपत्रे जोडून अभ्यासकेंद्राकडे दिलेल्या मुदतीत सादर करणे आवश्यक राहील.

६.२ विद्यार्थ्याने सादर केलेल्या विहित नमुन्यातील अर्जावर अभ्यासकेंद्र प्रमुख / संयोजक यांचा सही व शिक्का असणे बंधनकारक राहील.

६.३ अर्जातील प्रतिज्ञापत्रावर विद्यार्थ्यांची सही व राष्ट्रीयीकृत बँकेचा तपशील म्हणजे बँकेचे नाव, शाखा, खाते क्रमांक, आय एफ एस सी (IFSC) कोड या बाबी नोंदवणे आवश्यक आहे.

६.४ मागील वर्षी सदर योजनेचा लाभ घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी मागील वर्षीच्या गुणपत्रिकेची छायांकित प्रत जोडली आहे काय तसेच ते मागील वर्षाच्या परीक्षेत उत्तीर्ण आहेत का हे अभ्यासकेंद्र प्रमुखांनी पहावे.

६.५ अभ्यासकेंद्रप्रमुखांनी विद्यार्थ्यांकडून अर्ज निर्धारित मुदतीत भरून घेऊन विभागीय केंद्रांकडे सादर करावेत.

६.६ अभ्यासकेंद्राने विभागीय केंद्राकडे सादर केलेल्या अर्जाची छाननी वरील निकषांच्या आधारे विभागीय केंद्राने करावी. तसेच विद्यापीठाने दिलेल्या विहित नमुन्यातील माहिती Excel Sheet मध्ये करीव Hard Copy/ Soft Copy मध्ये तयार करावी.

६.७ अभ्यासकेंद्रांनी गरीब विद्यार्थी सहाय्य योजनेचे अर्ज प्रवेश निश्चितीनंतर लवकरात लवकर विभागीय केंद्रांवर जमा करावेत. विभागीय केंद्रांनी सदर अर्ज, तक्त्यातील माहिती सहायक कुलसचिव, नोंदणी कक्ष यांच्याकडे सादर करावेत.

६.८ योजनेचा लाभ मंजूर झालेल्या विद्यार्थ्यांची अंतिम यादी विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध केली जाईल.

परिशिष्ट ०३: विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे (युजीसीचे) मान्यता पत्र (२००४)

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग,
बहादुरशाह जाफर मार्ग,
नई दिल्ली-110 002
UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110002

F1-52/2000(CPP-II) 5 MAY 2004

The Registrar / Director
Of all the Indian Universities
(Deemed, State, Central Universities /
Institutions of National importance)

Subject: Recognition of Degrees awarded by Open Universities.

Sir/Madam,

There are a number of open Universities in the country offering various degrees/diploma through themode of non-formal education. **The Open Universities have been established in the country by anAct of Parliament or State Legislature in accordance with the provisions contained in Section2(f) of University Grants Commission Act, 1956. These universities are, therefore, empoweredto award degrees in terms of Section 22(1) of the UGC Act, 1956.**

A circular was earlier issued vide UGC letter N.F.1-8/92(CPP) dated February, 1992 mentioning thatthe Certificate, Diplomas and Degrees awarded by Indira Gandhi National Open University are to betreated equivalent to the corresponding awards of the Universities in the country.

Attention is further invited to UGC circular No.F1-25/93(CPP-II) dated 28th July, 1993 (copyenclosed) for recognition of degrees and diplomas as well as transfer of credit for courses successfullycompleted by students between the two types of universities so that the mobility of students from Open University stream to traditional Universities is ensured without any difficulty.

The UGC has specified the nomenclature of degrees under Section 22(3) of the UGC Act, 1956 toensure mandatory requirements viz. minimum essential academic inputs required for awarding suchdegrees. A copy of Gazette Notification regarding specification of degrees issued vide No.1-52/97(CPPII) dated 31st January 2004 is enclosed. The details are also given in UGC Website: www.ugc.ac.in

May, I therefore request you to treat the Degrees / Diploma / Certificates awarded by theOpen Universities in conformity with the UGC notification on Specification of Degrees asequivalent to the corresponding awards of the traditional Universities in the country.

Yours faithfully

(Dr. Mrs. Pankaj Mittal)
Joint Secretary.

Encl.: As Above
Copy to :

1. The Secretary, Government of India, Ministry of Human Resource Development, Department of Secondary Education and Higher Education, Shastri Bhavan, New Delhi-110001.
2. The Secretary, All Indian Council for Technical Education, I.G. Sports Complex, Indraprastha Estate, New Delhi
3. The Secretary, Association of Indian Universities (AIU), 16, Comrade Inderjit Gupta Marg, New Delhi -110002.
4. The Secretary, National Council for Teacher Education, I.G. Stadium, I. P. Estate, New Delhi-110002.
5. The Director of Distance Education Council, IGNOU Campus, Maidan Garhi, New Delhi-110068.
6. The Vice-Chancellor, Indira Gandhi National Open University, Maidan Garhi, New Delhi-110068.
7. The Vice-Chancellor, Dr. B. R. Ambedkar Open University, Road, No. 46, Jubilee Hills, Hyderabad (AP)
8. The Vice-Chancellor, Nalanda Open University, West Gandhi Maidan, Patna-800001 (Bihar)
9. The Vice-Chancellor, Dr. Babasaheb Ambedkar Open University, Shahigaug, Ahmedabad-380003 (Gujarat)
10. The Vice-Chancellor, Karnataka State Open University, Manasagangotri, Mysore-570006 (Karnataka)
11. The Vice-Chancellor, Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University, Nashik-422222 (Maharashtra)
12. The Vice-Chancellor, Kota Open University, Vardhaman Mahaveer Open University, Kota-324010 (Rajasthan)
13. The Vice-Chancellor, Netaji Subhash Open University, Kolkata-700020 (West Bengal)
14. The Vice-Chancellor, Madhya Pradesh Bhoj (Open) University, Bhopal-462016 (M.P.)

(V.K. Jaiswal)
Under Secretary

परिशिष्ट ०४: मुक्त विद्यापीठाच्या पदव्या व पदविकांना समकक्षता व शासनमान्यता यासंदर्भातील महाराष्ट्र शासनाचा शासन निर्णय

मुक्त विद्यापीठाच्या पदव्यांना समकक्षता व शासनमान्यता

(१) अन्य विद्यापीठांच्या पदवीशी समकक्षता

मा. शिक्षण संचालक (उच्च शिक्षण) महाराष्ट्र राज्य यांच्या पत्र क्र. समक (उ. शि.)/१०९४/३२८६१/मवि-१, दि. ३० ऑक्टोबर १९९५ च्या पत्रान्वये 'केंद्रीय किंवा राज्य विधिमंडळाने अधिनियमाद्वारे भारतातील विद्यापीठाने दिलेली पदवी/पदविका आणि संसदेने अधिनियमाद्वारे इतर शैक्षणिक संस्था प्रस्तावित केलेल्या आहेत किंवा विद्यापीठ अनुदान आयोग अधिनियम (१९५६) मधील कलम क्र. ३ अन्वये मानीव विद्यापीठे घोषित केली आहेत अशांच्या बाबतीत पदवी किंवा पदविका मान्यता देण्याबाबतचे औपचारिक आदेश विद्यापीठाने काढण्याची आवश्यकता नाही'.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ हे महाराष्ट्र राज्याच्या विधिमंडळाने अधिनियमाद्वारे (कायदा क्र. २०/१९८९) स्थापन केलेले विद्यापीठ असून त्यास विद्यापीठ अनुदान आयोगाचीही मान्यता आहे. **त्यामुळे या विद्यापीठाची पदवी इतर विद्यापीठांच्या पदवीशी समकक्ष आहे.**

(२ (विद्यापीठ अनुदान आयोगाची मान्यता

अनुदान आयोगाची मान्यता

विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांनी त्यांचे पत्र क्र. F/S-15/89 (CPP-I) दि. ८ डिसेंबर १९९२ नुसार विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या १९५६ च्या कायद्यातील कलम १२-बी अन्वये यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठास मान्यता दिली आहे.

(३) महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाची मान्यता

उपसचिव व परीक्षा नियंत्रक, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई यांच्या पत्र क्र. १४७७ (१७/१९९४/कक्ष) **दि. १७ फेब्रुवारी १९९४ च्या पत्रातील मान्यतेसंबंधीचा मजकूर - 'यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ हे संविधिमान्य (Statutory) असल्यामुळे आपल्या विद्यापीठाच्या पदवीधर विद्यार्थ्यांकडून आलेले अर्ज देखील इतर मान्यताप्राप्त विद्यापीठांच्या पदवीधर उमेदवारांकडून आलेल्या अर्जांप्रमाणेच आयोगाकडून विचारात घेतले जातील.**

मुक्त विद्यापीठाच्या पदवी पदविकांना/ महाराष्ट्र शासन मान्यता

विद्यापीठ अनुदान आयोगाने मान्यता दिलेली विद्यापीठे
राज्य सेवेतील पदासांठी पदवी/पदविकास मान्यता
महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन विभाग

शासन निर्णय : क्रमांक आरजीडी-१३९४/प्र.क्र. २१/९४/१३,मंत्रालय, मुंबई४०००३२, दिनांक ८ मार्च १९९५

वाचा : (१) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय क्रमांक आरजीडी-१०६१/१८९६७/११४ - जे दिनांक २१ ऑगस्ट १९६९

शासन निर्णय :

महाराष्ट्र लोक सेवा आयोगाशी विचार विनिमय करून उपरोक्त दिनांक २१ ऑगस्ट १९६९ च्या आदेशाद्वारे असा निर्णय घेण्यात आला होता की, केंद्र अथवा राज्य विधिमंडळाच्या अधिनियमाद्वारे स्थापित झालेली विद्यापीठे, संसदेच्या अधिनियमाद्वारे स्थापन झालेल्या इतर शैक्षणिक संस्था, किंवा विद्यापीठ अनुदान आयोग अधिनियम, १९५६ च्या अंतर्गत भाग ३ अन्वये जाहीर झालेली मानवी विद्यापीठे यांनी प्रदान केलेल्या पदव्या / पदविका तसेच भारतीय वैद्यकीय मंडळ अधिनियम, १९५६ च्या परिशिष्टांध्ये अंतर्भूत केलेल्या वैद्यकीय व संलग्न विषयामधील पदव्या यांना शासकीय महाविद्यालयातील अध्यापकीय पदे वगळता, राज्यातील सेवा व पदांवरील भरतीसाठी आपोआप मान्यता प्राप्त झाली असल्याचे समजण्यात यावे.

(२) सदर आदेशासोबत विद्यापीठ अनुदान आयोगाने मान्यता दिलेल्या वैधानिक विद्यापीठे व संस्थांची यादी जोडण्यात आली होती. आयोग मान्यताप्राप्त विद्यापीठे व संस्था यांची अद्ययावत यादी आता या आदेशासोबत जोडण्यात आली आहे. शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक आरजीडी - १०६१/१८९६७/ ९१४/जे दिनांक २१ ऑगस्ट १९६९ मध्ये नमूद केलेल्या आणि वर परिच्छद १ मध्ये उद्धृत केलेल्या हेतूसाठी सदर सर्व विद्यापीठे/संस्था यांनी प्रदान केलेल्या पदवी/पदविकांना आपोआप मान्यता देण्यात आल्याचे समजण्यात यावे.

महाराष्ट्रचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

दा. र. राणे
अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति, (१) राज्यपालांचे सचिव
(२) मुख्य मंत्र्यांचे सचिव
(३) सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई
(४) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१, मुंबई
(५) महालेखापाल, महाराष्ट्र -२, मुंबई
(६) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई
(७) अभिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
(८) प्रबंधक, उच्च न्यायालय (मूळ न्याय शाखा), मुंबई
(९) प्रबंधक, उच्च न्यायालय (अपील शाखा), मुंबई
(१०) प्रबंधक, लोक आयुक्त व उप लोक आयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई
(११) सर्व मंत्रालयीन शिक्षण
(१२) मंत्रालयीन विभागांच्या नियंत्रणांच्या नियंत्रणाखालील सर्व विभाग प्रमुख व कार्यालय प्रमुख
(१३) अवर सचिव, भारत सरकार, शिक्षण मंत्रालय, नवी दिल्ली
(१४) निवड नस्ती

वाचा: महाराष्ट्र शासनाच्या उपरोक्त शासन निर्णय : क्रमांक आर .डी.जी. १३ मंत्रालय/९४/२१.क्र.प्र/१३९४, मुंबई दिनांक ८ मार्च १९९५ च्यासोबत जोडलेल्या यादीमध्ये यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक यांची अनुक्रमांक १४६ वर नोंद करण्यात आलेली आहे.

परिशिष्ट ५ : पूर्वतयारीनंतर पदवी प्राप्त केल्यास १० वी/ १२ वी समकक्षतेबाबतचा शासन निर्णय

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक व
राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्था, नवी दिल्ली यांची
प्रमाणपत्रे शासनसेवेसाठी समकक्ष म्हणून विचारात घेण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : आरजीडी-१५११/प्र.क्र.८९/१३,
मंत्रालय, विस्तार इमारत, मुंबई - ४०००३२
दिनांक : २० मे, २०११.

वाचा:

१) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक : आरजीडी-१३९८/प्र.क्र.६७/९८/१३, दिनांक १० डिसेंबर, १९९८.

२) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक : आरजीडी-१३०५/प्र.क्र.२४/२००५/१३, दिनांक १२ डिसेंबर, २००६.

शासन निर्णय :

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक येथून प्राप्त केलेली शैक्षणिक अर्हता शासकीय सेवेतील नियुक्तीसाठी ग्राह्य धरण्याबाबत सर्वसाधारण सूचना निर्गमित करण्याचे निदेश मा. महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधीकरण, मुंबई यांनी श्री. राजेंद्र घुणकीकर विरुद्ध महाराष्ट्र शासन (मूळअर्ज क्र. ६७०/२००८) वर दिले आहेत. त्यावर, शासनाने घेतलेल्या निर्णयानुसार यासंदर्भात खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

१. ''ज्या पदांच्या सेवाप्रवेश नियमात १० वी/१२ वी (माध्यमिक/उच्च माध्यमिक) परीक्षा उत्तीर्ण असणे अशी किमान अर्हता विहित केलेली असेल त्या बाबतीत, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण मंडळाची माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शालांत परीक्षा उत्तीर्ण नसलेला मात्र, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाची पूर्व परीक्षा उत्तीर्ण होऊन पदवी परीक्षेचे प्रथम वर्ष उत्तीर्ण झालेला वा यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठातून पदवी धारण केलेला उमेदवार पात्र समजण्यात यावा.''

२. बृहन्मुंबईतील लिपिक-टंकलेखक पदावरील नियुक्तीसाठी विहित करण्यात आलेल्या सेवाप्रवेश नियमातील २ (इ) मध्ये ''महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक मंडळाने नियंत्रित केलेली माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा आणि या परीक्षेस समकक्ष घोषित केलेल्या इतर परीक्षा अंतर्भूत असल्याचे नमूद केले आहे.'' तसेच, उमेदवारांकडे महाराष्ट्र राज्यातील अधिवास प्रमाणपत्र असणेही आवश्यक आहे.राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्थान, नवी दिल्ली या विद्यालयाची माध्यमिक शालांत परीक्षा उत्तीर्ण केलेल्या एका उमेदवाराने महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकारणाकडे दाखल केलेल्या प्रकरणात (मूळ अर्जक्रमांक २०४/२०१०) राज्य शासनाने लवकरात लवकर निर्णय घ्यावा, असे आदेश दिले आहेत. केंद्रशासनाने कायद्यान्वये स्थापन केलेल्या राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्था, नवी दिल्ली (National Institution ofOpen Schooling,New Delhi) या विद्यालयाची माध्यमिक शालांत परीक्षा (किमान ५ विषयांसह) उत्तीर्ण केलेल्या उमेदवारांना शालेय शिक्षण विभागाने अकरावी प्रवेशासाठी पात्र ठरविले आहे. मात्र, शासन सेवेतील नियुक्तीसंदर्भात समकक्षतेबाबत कोणतेही आदेश नाहीत. केंद्रिय मनुष्यबळ विकासमंत्रालयाने सर्व राज्यांना, राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्था, नवी दिल्ली (National Institution of Open Schooling,New Delhi)यांच्याकडून दिली जाणारी प्रमाणपत्रे उच्च शिक्षण व नोकरीसाठी (Employment) ग्राह्य (समकक्ष) धरण्याबाबत कळविले आहे. ही बाब विचारात घेऊन, राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्था, नवी दिल्ली यांच्यामार्फत माध्यमिक शालांत परीक्षेबाबत दिलेले प्रमाणपत्र, माध्यमिक शालांत परीक्षा अशी अर्हता असलेल्या पदांवर नियुक्तीसाठी ग्राह्य धरण्याची बाब देखील शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यावर, शासनाने घेतलेल्या निर्णयानुसार यासंदर्भात खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत. ''राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय संस्था, नवी दिल्ली यांची (मराठी व इंग्रजीसह किमान ५ विषयांसह) शालांत परीक्षा उत्तीर्ण झालेल्या व सदर प्रमाणपत्र (Secondary School Examination Certificate) धारण करणाऱ्या उमेदवारांनी, राज्य शासन सेवेमध्ये ज्या ज्या ठिकाणी माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण अशी अर्हता विहित केली असेल त्या त्या ठिकाणी शासन सेवेसाठी शालांत परीक्षा समकक्ष पात्रता आपोआप धारण केली आहे असे समजण्यात यावे.''

३. त्यानुसार, सर्व नियुक्ती प्राधिकारी यांनी कार्यवाही करावी. हे आदेश या आदेशाच्या दिनांकापासून तात्काळ अंमलात येतील.

४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध असून त्याचा संगणक संकेतांक क्रमांक २०११०५२०१३५१०४००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(बा. वि. निकम)
अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

परिशिष्ट ०६: एकापेक्षा अधिक शिक्षणक्रमांना प्रवेश घेता येण्याबाबतचे दूरशिक्षण मंडळाचे ज्ञापन

DISTANCE EDUCATION COUNCIL
INDIRA GANDHI NATIONAL OPEN UNIVERSITY

15983-16229

F.No.DEC/Notification/40.5.1.5/2012
Dated:01.11.2012

NOTIFICATION

Sub: Policy on pursuing two or more programmes simultaneously in various combinations - regarding.

The Distance Education Council in its 40th meeting held on 08.06.2012 has decided on the policy on pursuing two or more programmes simultaneously in various combinations. Two degree programmes cannot be allowed to be pursued simultaneously. However, a student can pursue two programmes simultaneously through distance or combination of distance and regular modes from the same or different University(ies)/ Institution(s) in various combinations, viz.,

1. One Degree and one Diploma/Post Graduate Diploma/Certificate
2. One Post Graduate Diploma and one Diploma/Certificate
3. One Diploma and one Certificate
4. Two Post Graduate Diplomas
5. Two Diplomas
6. Two Certificates

This is for information and adherence by all concerned.

(DIRECTOR)

To

VCs of all SOUs/ Heads of DEIs

3. The Registrar
YCMOU
Dnynagangotri, Near Gangapur Dam
Nashik-422 222,
MAHARASHTRA

परिशिष्ट ०७: विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे (युजीसीचे) 12-B मान्यता पत्र

UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADUR SHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110002.

NO. F.5-15/89 (OPP-I) December, 1992

The Secretary
Govt. of Maharashtra
Higher and Technical
Education and Employment Deptt.
Mantralaya Annexe
Bombay- 400032.

Sub : Recognition of Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University, *Nashik for Central assistance under Section 12-B of the UGC Act, 1956.*

Sir,

With reference to the correspondence resting with your letter No. MOJ/ 63003 (241/92) UNI dated 11th November, 1992 on the above subject, I am to say that the University Grants Commission has agreed to declare the Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University Nashik established under Maharashtra State Act No. XX of 1989, fit to receive Central assistance for all purposes including Institutional development in terms of the rules framed under Section 12-B of the UGC Act, 1956.

The receipt of the letter may please be acknowledged.

Yours faithfully,

Sd/xxx
(I J GUPTA)
JOINT SECRETARY

Copy to: -

1. The Vice - Chancellor, Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University, Nashik-422005.
2. Secretary to the Govt. of India, Ministry of Human Resource Development (Deptt. of Education) New Delhi.
3. The Registrar, Indira Gandhi National Open University, Maidan Garhi, New Delhi- 110068.
4. The Secretary, Association of Indian Universities, 16, Kotla Marg, New Delhi- 110002.
5. *Desk Officer (Meeting) / S.O.FD-III/S.O.SU-II/S.S.O.-I, Stat, U.G.C. New Delhi.*
6. All Officers /Sections, UGC New Delhi.

Sd/-
(D. D. Mehta)
SECTION OFFICER

परिशिष्ट ०८ : विद्यार्थी सहाय्यता आणि विद्यार्थी कल्याण योजना

❖ विद्यार्थी सहाय्यता

अल्प उत्पन्न गटातल्या हुशार विद्यार्थ्यांसाठी विद्यार्थी साहाय्य योजना विद्यापीठातर्फे राबविली जाते. त्यासाठी विद्यापीठाने १५ लाखांची तरतूद केली आहे. या योजनेखाली आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतलेल्या शिक्षणक्रमासाठी असलेल्या शुल्कात सवलत देण्यात येते. त्यासाठी विद्यापीठाने विहित नमुना विकसित केला असून योग्य पात्रताधारक विद्यार्थ्यांना प्रवेश शुल्कात सवलत देण्यात येते.

❖ विद्यार्थी कल्याण योजना

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी दरवर्षी क्रीडा व युवक महोत्सवांचे आयोजन करण्यात येते. आंतरविद्यापीठीय महोत्सवातही मुक्त विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांना भाग घेता येतो.

❖ क्रीडा महोत्सव

विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांना खेळाचे मैदान मिळावे म्हणून विद्यापीठाने विभागीय व विद्यापीठ पातळीवर क्रीडा स्पर्धा सुरू केल्या आहेत. यातून खेळाडूंना राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील क्रीडा स्पर्धेत भाग घेता येतो. मा. राज्यपालांच्या कार्यालयाकडून आयोजित केल्या जाणाऱ्या आंतरविद्यापीठीय अश्वमेध व ए. आय. यू. च्या क्रीडास्पर्धेतही खेळाडूंना भाग घेता येतो.

❖ युवक महोत्सव

विद्यापीठाच्या कलावंत विद्यार्थ्यांना त्यांच्या कलागुणांचे प्रदर्शन करता यावे म्हणून विद्यापीठाने विभागीय व केंद्रीय स्तरावर युवक महोत्सव सुरू केला आहे. यात वक्तृत्व स्पर्धा, एकांकिका, नृत्य संगीत, गायन यांसारख्या स्पर्धा घेण्यात येतात. मा. राज्यपालांच्या कार्यालयाकडून आयोजित केल्या जाणाऱ्या इंद्रधनुष्य व ए.आय.यू. (भारतीय विद्यापीठ संघ) यांच्यातर्फे घेण्यात येणाऱ्या राष्ट्रीय युवक महोत्सवात कलावंत विद्यार्थ्यांना सहभाग घेता येतो.

❖ आविष्कार संशोधन महोत्सव

विद्यापीठ स्तरावरील विद्यार्थ्यांमधील संशोधन प्रवृत्तीला प्रोत्साहन देण्यासाठी मा. राज्यपाल यांच्या कार्यालयातर्फे दरवर्षी 'आविष्कार' ही संशोधनात्मक स्पर्धा घेण्यात येते. या आंतरविद्यापीठीय संशोधन महोत्सवातही मुक्त विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांना भाग घेता येतो.

❖ संवाद पत्रिका

विद्यापीठाच्या राज्यभर पसरलेल्या विद्यार्थ्यांशी संपर्क साधण्यासाठी मुक्त विद्यापीठ संवादपत्रिका हे मासिक प्रकाशित केले जाते. विद्यार्थ्यांना उपयुक्त माहिती, लेख, सूचना यांचा यात समावेश असतो. अभ्यासाची प्रेरणा व दूरशिक्षणाबाबत जागरूकता वाढविण्याचे कार्य ही पत्रिका करते. संवादपत्रिका विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध असेल.

❖ राष्ट्रीय सेवा योजना

पारंपरिक विद्यापीठांप्रमाणेच मुक्त विद्यापीठाच्या १५०० विद्यार्थ्यांसाठी राष्ट्रीय सेवा योजना सुरू करण्यात आली आहे.

❖ शिक्षणक्रम शुल्कात सवलत

आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्यांचे पाल्य, अंध आणि तृतीयपंथी विद्यार्थ्यांना रु. २००/- इतके नाममात्र शिक्षणक्रम शुल्क असेल. तसेच विद्यापीठातील नियमित वेतनश्रेणीत कार्यरत सेवक व त्यांचे परिवारजन (स्वतः, पत्नी / पती, दोन पेक्षा अधिक नाही इतके अवलंबून असलेले अपत्य) यांना शिक्षणक्रम शुल्कात विद्यापीठ नियमानुसार सवलत असेल.

परिशिष्ट ९ : संमंत्रक प्रशिक्षण प्रमाणपत्र शिक्षणक्रमाचा पाठ्यक्रम

शिक्षणक्रमाचा पाठ्यक्रम (Syllabus)

■ दूरशिक्षण (OPN 041)

१. दूर शिक्षण - गरज, अर्थ, व्याख्या, व्याप्ती
२. वैशिष्ट्ये
३. दूर शिक्षणाचा विकास व इतिहास
४. प्रतिमाने
५. समस्या
६. भवितव्य
७. दूर शिक्षणाची संप्रेषणाची मुख्य साधने/घटक
८. पारंपरिक शिक्षण व दूर शिक्षण यांतील फरक
९. पारंपरिक शिक्षण व दूर शिक्षणातील विद्यार्थी – तुलना व वैशिष्ट्ये
१०. प्रौढ व निरंतर शिक्षण
११. अनौपचारिक शिक्षण

■ मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण (OPN 042)

१. मुक्त शिक्षण / मुक्त विद्यापीठः संकल्पना
२. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाची संरचना
३. अध्ययन साहित्याची वैशिष्ट्ये
४. मुक्त विद्यापीठाची शिक्षणक्रम राबविण्याची यंत्रणा
५. स्वयं-अध्ययन आणि स्वयं-मूल्यमापन
६. मुक्त विद्यापीठाची परीक्षा आयोजन कार्यपद्धती

■ संमंत्रण कौशल्ये (OPN 043)

१. संमंत्रण - व्याख्या, संकल्पना व स्वरुप
२. संमंत्रणाची उद्दिष्टे
३. संमंत्रण/मार्गदर्शन/व्याख्यान यांतील फरक
४. संमंत्रकांचे गुणविशेष व कौशल्य
५. संमंत्रण करताना पाळावयाची तत्त्वे/पथ्ये
६. संमंत्रकाची कार्ये व भूमिका
७. संमंत्रणाचे प्रकार व माध्यमे
८. संमंत्रणात दृक्-श्राव्य साधनांचा उपयोग
९. संमंत्रणाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या शंका निरसनासाठी लागणारी कौशल्ये - संकल्पना सुलभीकरण/भाषिक कौशल्ये/ अध्ययन साहित्याचा शंकानिरसनासाठी वापर

१०. संमंत्रणातील अडथळे आणि त्यावरील उपाययोजना

११. मुक्त शिक्षणातील संमंत्रणाची अपरिहार्यता

१२. मुक्त विद्यापीठात वापरले जाणारे पारिभाषिक शब्द व त्यांचे अर्थ

■ विद्यार्थ्यांसाठी मानसशास्त्रीय समुपदेशन व मार्गदर्शन (OPN 065)

प्रकरण : १ प्रस्तावना

१.१ समुपदेशन मानसशास्त्र

१.२ समुपदेशनाची व्याख्या

१.३ समुपदेशन आणि मार्गदर्शन यांतील फरक

१.४ समुपदेशनाची ध्येये

(अ) तत्काळ ध्येये (ब) दीर्घकालीन ध्येये (क) मुख्य ध्येये

१.५ समुपदेशनाची मूलभूत तत्त्वे आणि कौशल्ये

१.६ समुपदेशनातील व्यावसायिक आणि नैतिक समस्या

प्रकरण : २ मानसशास्त्रीय मार्गदर्शन

२.१ मार्गदर्शनाची व्याख्या आणि अर्थ

२.२ मार्गदर्शनाचे स्वरूप आणि व्याप्ती

२.३ मार्गदर्शनाची मुख्य गुणवैशिष्ट्ये

प्रकरण : ३ प्राथमिक शाळेतील मुलांचे समुपदेशन आणि मार्गदर्शन

३.१ प्राथमिक शाळेतील मार्गदर्शनाचे महत्त्व

३.२ प्राथमिक शाळेतील मुलांचे स्वरूप, समस्या

३.३ समुपदेशकाची भूमिका

प्रकरण : ४ माध्यमिक शाळेतील मुलांचे समुपदेशन आणि मार्गदर्शन

४.१ माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांचे स्वरूप

(अ) किशोरवयीन मुले - (1) शारीरिक बदल (2) विकास (3) अभिवृत्ती (4) अभिरूची

४.२ शैक्षणिक कालखंडातील गरजांसाठी मार्गदर्शन

(अ) समायोजन (ब) अध्ययन (क) महाविद्यालयीन प्रवेशाबाबत चर्चा

४.३ वैयक्तिक विकासासाठी मार्गदर्शनाची गरज

(अ) भावनिक विकास (ब) शारीरिक विकास (क) सामाजिक विकास (ड) लैंगिक विकास

प्रकरण : ५ विशेष गरजा असणारी अथवा अपवादात्मक मुले अथवा विद्यार्थ्यांकरिता समुपदेशन

५.१ भावनिकदृष्ट्या गोंधळलेली मुले

(अ) व्याख्या (ब) समस्या आणि समुपदेशकाची भूमिका

५.२ अध्ययन अक्षम विद्यार्थी :

(१) संकल्पना व व्याख्या (२) प्रकार (३) ओळख आणि गुणवैशिष्ट्ये (४) शिक्षक अथवा समुपदेशकाची भूमिका

५.३ प्रज्ञावंत अथवा कुशाग्र विद्यार्थी

(१) संकल्पना व व्याख्या (२) ओळख (३) गुणवैशिष्ट्ये (४) शिक्षक अथवा समुपदेशकाची भूमिका

५.४ मतीमंद

प्रकरण : ६ महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना समुपदेशन

६.१ विद्यार्थ्यांना सेवांची भूमिका

६.२ महाविद्यालयीन समुपदेशकाची भूमिका

६.३ अपारंपरिक विद्यार्थ्यांसाठी समुपदेशकाची भूमिका

प्रकरण : ७ विद्यापीठीय विद्यार्थ्यांना समुपदेशन

(टीप: विद्यार्थ्यांनी परिशिष्ट क्र. ९.३ मधील याच पाठ्यक्रमाचे इंग्रजी भाषांतर वाचावे)

सर्वसाधारण मानसशास्त्रीय समुपदेशन (OPN 066)

प्रकरण : १. समुपदेशन

१.१ समुपदेशनाच्या व्याख्या

१.२ समुपदेशनाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी आणि सद्यस्थिती

१.३ आधुनिक भारतातील समुपदेशन

प्रकरण : २ समुपदेशन प्रक्रिया

२.१ समुपदेशनाची तयारी

२.२ समुपदेशन नातेसंबंध

२.३ समुपदेशन प्रक्रियेतील टप्पे

प्रकरण : ३ समुपदेशनातील आंतरक्रिया

३.१ समुपदेशन आंतरक्रियेची व्याख्या

३.२ समुपदेशकावर परिणाम करणारे घटक

३.३ प्रभावी समुपदेशक कोण?

प्रकरण : ४ समुपदेशनाची मुलाखत तंत्रे

४.१ मुलाखतीसाठी आवश्यक घटक

४.२ मुलाखतीमधील अशाद्वीक संप्रेषण

४.३ समुपदेशनातील मुलाखत तंत्रे

प्रकरण : ५ विशेष समुहाचे समुपदेशन

५.१ तरूणांसाठी समुपदेशन

५.२ वैवाहिक आणि कौटुंबिक जीवनाकरिता समुपदेशन

५.३ अल्पसंख्यांक समुहाचे समुपदेशन

प्रकरण : ६ समुपदेशनाचे उपयोजन - 1

६.१ कौटुंबिक समुपदेशन

६.२ पालक समुपदेशन

६.३ करियर (जीवनमार्ग) समुपदेशन

प्रकरण : ७ समुपदेशनाचे उपयोजन – २

७.१ वृद्धावस्थेचे समुपदेशन

७.२ मानसिक आरोग्याचे समुपदेशन

७.३ पुनर्वसनात्मक समुपदेशन

(टीप: विद्यार्थ्यांनी याच पाठ्यक्रमाचे खाली दिलेले इंग्रजी भाषांतरही वाचावे.)

संदर्भ पुस्तके (मराठी)

१. पवार बी. एस. आणि चौधरी. जी. बी. (२००४), समुपदेशन मानसशास्त्र, प्रशांत पब्लिकेशन, पुणे

२. शिरगावे दादासाहेब, नाईक भरत, बस्ते अनिल, आणि बिराजे दिलीप (२००६) : समुपदेशन मानसशास्त्र (बी.ए. भाग-२), निराली प्रकाशन, पुणे

३. शिरगावे दादासाहेब, नाईक भरत, गस्ते आणि बिराजे (२०११), समुपदेशन मानसशास्त्र (बी.ए. भाग २) सेमि. १, २ (२०१३), निराली प्रकाशन, पुणे

४. देशपांडे चंद्रशेखर, संपादक, सहलेखक, कुमठेकर, देशपांडे व इतर (२०१०) : समुपदेशन शास्त्रीय प्रक्रिया व उपयोजन, उन्मेष प्रकाशन, पुणे – ३०

५. हिरवे, तडसरे (२०११) : समुपदेशन मानसशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर

६. दूरशिक्षण केंद्र – समुपदेशन मानसशास्त्र, बी. ए. भाग-२, ऐच्छिक पेपर (२००८),शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

७. कामत साधना (२०१०) : मानसशास्त्रीय मार्गदर्शन स्वरूप व कार्यपद्धती पॉप्यूलर प्रकाशन, मुंबई

८. सरवदे शशी (२००८): शैक्षणिक मार्गदर्शन आणि समुपदेशन, डायमंड प्रकाशन, पुणे

Reference Books

1. Dash M. (2003) : Education of Exceptional Children, Atlantic Pub. New Delhi

2. Madhukar Indira (2000) : Guidance and Counseling, Antherpress, New Delhi.

3. Nayak A. K. (2007) Guidance and Counseling, APH publishing, Corporation, New Delhi

4. Nayak A. K. & Rao V. K. (2007) : Guidance and Career Counseling, ATH Publishing Corporation, New Delhi.

5. Patri V. R. (2007) : Guidance and counseling Auditor Press, New Delhi

6. Sharma, S. P. (2006) : Career Guidance and Counseling, Karishka Pub. New Delhi.

7. Siddiqui M. H. (2008) : Guidance and Career Counseling, APH Publishing corporation, New Delhi

8. Shrivastava K. K. (2006) : Principles of Guidance & Counseling Krishna Publication, New Delhi

9. Om Prakash Aneja (2010) : Guidance and Counseling, KSK publishers and Distributors, New Delhi.

10. S. K. Kochar (2010) : Guidance and Counseling in College and Universities, Sterling Publishers Pvt. New Delhi.

11. Rao, Narayan S. (1997) : Counseling and Guidance, New 12, Tata McGraw Hill Publication Co. Ltd., New Delhi

12. Woolfe, Drayden and Strawbridge (2003) : Handbook of Counseling Psyenology, Sage Publications, New Delhi.

Psychological Counseling and Guidance for Students (OPN 065)

1. **Introduction**
    - 1.0 Counseling Psychology
    - 1.1 Definition of Counseling
    - 1.2 Defference between guidance and counseling
    - 1.3 Goal of Counseling
        - (a) Immediate goals
        - (b) Long range goals
        - (c) Major goals of counseling
    - 1.4 Basic Principles and skill in counseling
    - 1.5 Professional and Ethical issues in counseling
2. **Guidance Psychology**
    - 2.1 Definition and meaning of Guidance
    - 2.2 Nature and scope of Guidance
    - 2.3 Main Characteristics of Guidance
3. **Counseling and Guidance for students of Elemtary School**
    - 3.1 Importance of Guidance in elementary School
    - 3.2 Nature and problems of the children in elementary School
    - 3.3 The Role of counselor
4. **Counseling and Guidance for Students of Secondary School**
    - 4.1 Nature of Secondary School students
        - (a) Adolescents
            1. Physical Change
            2. Development
            3. Attitude
            4. Interest
    - 4.2 Guidance Needs Related to Education
        - (a) Adjustment, (b) Learning, (c) Disussions about college selection
    - 4.3 Guidance Needs Related to Personal Development
        - (a) Emotional Development (b) Physical Development
        - (c) Social Development (d) Sexual Development
5. **Counseling for Special or Exceptional children or students**
    - 5.1 Emotionally Disturbed Children
        - (a) Definition
        - (b) Problems of E.D.C. & Role of counselor
    - 5.2 Learning Disabled Students
        - (a) The concept and definition (b) Type of L.D.
        - (c) Identification and Characteristics of L.D. Students (d) Role of Teacher or Counselor
    - 5.3 Gifted or Talented students

(a)Who are the gifted students? (b)Identification of gifted students
(c) Characteristics of gifted students (d)Role of Teacher or Counselor
Differently abled Learners

6. **Counseling to college students**
   - 6.1 Role of Students services
   - 6.2 Role of College Counselor
   - 6.3 Role of Counselor for Nontraditional Students

7. **University Students' Counseling**

General Psychological Couseling (OPN 066)

1. **Counseling**
   - 1.1 Definitions of Counseling
   - 1.2 Historical background of counseling and current status
   - 1.3 Counseling in modern India
2. **Counseling Process**
   - 2.1 Preparation for Counseling
   - 2.2 Counseling Relationship
   - 2.3 Steps in counseling process
3. **Counseling Interactions**
   - 3.1 Definition of counseling Interaction
   - 3.2 Elements affecting counselor
   - 3.3 Who is an effective counselor?
4. **Interview Techniques of Counseling**
   - 4.1 Essential aspects of interviewing
   - 4.2 Non-Verbal communication in interview
   - 4.3 Interviewing Techniques in counseling
5. **Counseling of Special Group**
   - 5.1 Counseling for youth
   - 5.2 Counseling for marriage and family life
   - 5.3 Counseling the minority member
6. **Applications of Counseling - 1**
   - 6.1 Family Counseling
   - 6.2 Parent Counseling
   - 6.3 Career counseling
7. **Applications of Counseling - 2**
   - 7.1 Old age counseling
   - 7.2 Mental Helath Counseling
   - 7.3 Rehabilitation Counseling

परिशिष्ट १०: कृतीसत्रांचे वेळापत्रक

■ **पहिले कृतिसत्र**

सकाळी १० ते १०.४५	: विद्यार्थ्यांची नाव नोंदणी व अध्ययन साहित्य वितरण
सकाळी १०.४५ ते ११.१५	: उद्घाटन
सकाळी ११.१५ ते ११.३०	: चहा
सकाळी ११.३० ते १२.१५	: दूरशिक्षण संकल्पना व तत्त्वज्ञान
दुपारी १२.१५ ते १.००	: मुक्त विद्यापीठातील शिक्षणक्रम मंलबजावणी कार्यपद्धती
दुपारी १.०० ते २.००	: भोजनाची सुट्टी
दुपारी २.०० ते ३.००	: संमंत्रण - संकल्पना, उद्दिष्टे, गरज आणि समंत्रकांसाठी आवश्यक कौशल्ये
दुपारी ३.०० ते ४.००	: दूरशिक्षणातील संमंत्रणाचे महत्त्व आणि संमंत्रण करतेवेळी घेण्याची काळजी
दुपारी ४.०० ते ४.१५	: चहापान
दुपारी ४.१५ ते ४.४५ केंद्रसंयोजक	: पुढील कृतिसत्राबाबत सूचना/प्रात्यक्षिक व स्वाध्याय लेखन याबाबत सूचनाः

■ **दुसरे कृतिसत्र**

सकाळी १० ते ११.००	: संमंत्रणाची पूर्वतयारी व माध्यमांचा वापर
सकाळी ११.०० ते ११.१५	: चहा
सकाळी ११.१५ ते १२.००	: प्रौढ व अनौपचारिक शिक्षण
दुपारी १२.०० ते १.००	: अध्ययन कौशल्ये व त्यावरील प्रभुत्व
दुपारी १.०० ते २.००	: भोजनाची सुट्टी
दुपारी २.०० ते २.४५	: प्रात्यक्षिक मार्गदर्शन - प्रात्यक्षिक कसे करावे? (नमुना चालवून दाखविणे)
दुपारी २.४५ ते ३.४५	: गटचर्चा (गटनिहाय एका प्रात्यक्षिकाचे लेखन)
दुपारी ३.४५ ते ४.००	: चहापान
दुपारी ४.१० ते ५.१५	: गटचर्चेचे सादरीकरण (प्रत्येक गटप्रमुखास १५ मिनीटे द्यावीत. २५ विद्यार्थ्यांचा एक गट असे चार गट करावेत)

■ तिसरे कृतिसत्र

सकाळी १० ते ११.०० : समुपदेशन-प्रक्रिया व आंतरक्रिया/समुपदेशन व मार्गदर्शन

सकाळी ११ ते १२.०० : समुपदेशनाची मुलाखत तंत्रे

सकाळी १२ ते १२.१५ : चहा

दुपारी १२.१५ ते १.१५ : विशेष समुहाचे समुपदेशन

दुपारी १.१५ ते २.१५ : भोजनाची सुट्टी

दुपारी २.१५ ते ३.१५ : प्राथमिक शालेय विद्यार्थ्यांचे समुपदेशन व मार्गदर्शन

दुपारी ३.१५ ते ४.१५ : माध्यमिक शालेय विद्यार्थ्यांचे समुपदेशन व मार्गदर्शन

दुपारी ४.१५ ते ४.३० : चहा

दुपारी ४.३० ते ५.३० : महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचे समुपदेशन व मार्गदर्शन

■ चौथे कृतिसत्र

सकाळी १०.०० ते १०.१५ : केंद्र भेटीसाठी निश्चित करण्यात आलेल्या मुक्त विद्यापीठाच्या अभ्यासकेंद्रावर विद्यार्थ्यांनी एकत्र जमणे.

सकाळी १०.१५ ते ११.०० : पाहणी करावयाच्या अभ्यासकेंद्राच्या अभ्यासकेंद्र संयोजकाचे अभ्यासकेंद्राच्या कामकाजाबाबत विवेचन, दूरशिक्षणातील अभ्यासकेंद्राची भूमिका व कार्यपद्धती, प्रश्न समजावून घेणे, चर्चा.

सकाळी ११.०० ते १२.०० : अभ्यासक्रमाच्या प्रत्यक्ष संमंत्रणसत्रामध्ये प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थ्यांची उपस्थिती व निरीक्षण.

दुपारी १२.०० ते ०१.०० : अभ्यासक्रमाच्या प्रत्यक्ष संमंत्रणसत्रामध्ये प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थ्यांची उपस्थिती निरीक्षण.

दुपारी १.०० ते २.०० : जेवणाची सुटी

दुपारी २.०० ते ३.०० : पाहणी करावयाच्या 'अभ्यासकेंद्र कार्यालयास' भेट व निरीक्षण.

दुपारी ३.०० ते ३.३० : कोणत्याही एका अभ्यासक्रमाच्या संमंत्रकाचे (अध्यापकाचे) संमंत्रण सत्रांबद्दल विवेचन व संमंत्रकाशी चर्चा, संमत्रण-सत्रातील संमंत्रकाची भूमिका व प्रश्न समजावून घेणे.

दुपारी ३.३० ते ४.०० : संबंधित अभ्यासकेंद्रावरील सहायकाचे प्रशासकीय कामाबद्दल विवेचन.

दुपारी ४.०० ते ४.३० : संबंधित अभ्यासकेंद्रावरील विद्यार्थी व प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थी यांची चर्चा

दुपारी ४.३० ते ५.०० : शंकासमाधान व समारोप